

KAITSEPOLITSEI
AASTARAAMAT

20 | 22
23 |

PEADIREKTORI EESSÕNA	2
<hr/>	
PÕHISEADUSLIKU KORRA KAITSE	4
Ajaloonarratiivide vastasseis	4
Uued pinged monumentide ümber	5
Mõjutustegevuse tõkestamine meedias	7
Rahvus, religioon ja ideoloogia	11
Aktivist K teekond väljasaatmiseni	12
<hr/>	
VENEMAA AGRESSIOONIKURITEGUDE UURIMINE	14
<hr/>	
VASTULUURE	16
FSB surve Eestisse tulevatele sõjapõgenikele	17
Luuravate diplomaatide väljasaatmine ja pariteetsuspoliitika	18
Luuretegevuse intensiivistumine	20
<hr/>	
KÜBERJULGEOLEKU TAGAMINE	22
Vaenulik huvi Eesti taristu arvutivõrkude vastu	22
<hr/>	
RIIGISALADUSE KAITSE	26
Julgeolekukontroll	27
Juurdepääsuloa andmisest keeldumine	28
<hr/>	
RAHVUSVAHELISE TERRORISMI TÕKESTAMINE	30
Tulirelvade ja/või lõhkeseadeldiste ebaseaduslik käitlemine	30
Riigikaitseobjektid ning keemilise, bioloogilise, radioloogilise ja tuumamaterjaliga seotud ohud	32
Islamistlike terroriorganisatsioonide mõju ja muutuvad toimemehhanismid	32
Radikaliseerumine	33
Olukord Eestis	36
Äärmusluse ja terrorismi rahastamine	38
Huvi e-residentsuse vastu	40
<hr/>	
MAJANDUSJULGEOLEK JA KORRUPTSIOONIVASTANE VÕITLUS	42
Rahvusvaheliste sanktsioonide rikkumise kriminaalmenetlused	44
Korruptsioonivastane võitlus ja Eesti kaasused	44
<hr/>	
KÕVERPEEGELDUSI AJALOOST: RÖÖPJOONI 1941. JA 2022. AASTA VÕRDLUSES	46
<hr/>	
100 AASTAT RIIGIÕÕNESTAJA VIKTOR KINGISSEPA TABAMISEST JA MAHALASKMISEST	53
<hr/>	

Hea lugeja!

Kipub olema nii, et seda, mis on korras ja hästi, võtame nii mõnigi kord enesestmõistetavalt ja lahkame pigem ikka seda, mis veel saamata või tegemata, ning keskendume vahest ehk liialt negatiivsetele või halbadele arengutele. See on loomulik ja inimlik. Julgeoleku tagamisel tuleb teha kõik selleks, et ennetada kõige negatiivsemat stsenaariumit ja vältida teisi halbu tagajärgi. Teabe kogumine ja töötlemine ning julgeolekuteabe edastamine, et teha julgeolekupoliitilisi otsuseid ja tagada põhiseaduslik kord, ongi julgeolekuasutuste eesmärk ja mõte.

Teabekülluse olukorras on tänapäeval julgeolekuasutuste roll veidi muutunud. Meie oskusi ja teavet on vaja selleks, et luua adekvaatne olukorrapilt ning teha vahet sisuliste ja valeuudiste vahel. On vaja aru saada, kas Eesti riigi julgeolekut ja riigikaitset ründavad vaenulike või ebasõbralike võõrriikide eriteenistused ja teised riiklikud asutused või on tegu lihtsalt kodanike aktiivsusega oma ideoloogiliste või ka pragmaatiliste eesmärkide saavutamisel. Lühidalt öeldes tuleb eristada – kas vaenulik mõjutustegevus või tavaline omakasupüüdlik manipuleerimine.

Rahvusvahelistes sotsiaalvõrgustikes ja meedias laiemalt levitatakse valet ning püütakse inimesi veenda lõpututes vandenõuteooriates. Sedalaadi süüdistused ja etteheited on tihti suunatud ka julgeolekuasutuste vastu. Vandenõuteooriatega pole mõtet vaielda. Meie teod räägivad valjemini kui sõnad ja tegutseme siis, kui teame fakte. Nii oleme käitunud varem ja käitume ka tulevikus.

Venemaalt tulenev oht Eesti julgeolekule pole muutunud. Käsitleme aastaraamatus tavapäraseid

arenguid põhiseadusliku korra kaitsel ja vastuluure valdkonnas ning muutusi kübermaailmas. Siingi tuleb konteksti avamisel märkida, et Venemaa ressurss läheb peamiselt Ukraina ründamisele, aga seda ressursi neil jätkub. Meie turvalisuse ja julgeoleku ohustamisele jätkub Venemaal samuti nii aega kui ka energiat. Venemaa mõjutustegevus hõlmab paljusid ühiskonnaelu valdkondi. Tavapärase avalikud propagandarünnakud ja salajane ning varjatud teabega manipuleerimine ja mustamine on olnud Eesti suunal nii igapäevane, et paljudel on tekkinud immuunsus.

Me ei märkagi tihti enam vaenulikku propagandat ja kehitame õlgu, et mis seal ikka, ning nendime, et see meid ei sega. Kas see aga on alati nii? Vaenulik tegevus ei pruugi meid tõesti otse rünnata, tagajärjed saavad sageli teisel viisil ja kujul. Meil on veel jõustumata kohtulahend Moskva huvides tegutsenud propagandisti, eriteenistustega salajasele koostööle asunud inimese asjus, kelle valedel rajati rahvusvahelisel tasandil süüdistusi, et Eestis rikutakse inimõigusi.

Ühiskonna pahupooleks on korruptsioon. Ühelt poolt põhjustab seda inimloomuse rikutus ja teisalt õiguslik ja kultuuriline keskkond, mis korruptsiooni soodustab. Üldjoontes liiguvad Eestis asjad hästi, riik ja kohalikud omavalitsused süsteemse korruptsiooniga silma ei paista. Hinnangud sõltuvad muidugi paljuski ka hoiakutest ja väärtustest. Mitte iga moraalselt etteheidetav tegevus pole õiguslikus mõttes veel korruptsioon. Samas peab tõdema, et isegi kohtulikult korruptsiooni eest karistatud inimesed ei muuda tihti oma käitumist, vaid teevad kõik endast sõltuva, et neid uuesti ei tabataks, ehk siis konspireerivad oma tegevust nagu võõrriigi luurajad.

Eesti riigi majandusliku arenguga on kaasnenud uued ohud. Eelkõige seoses islamistliku terrorismiga. Eestis on mitmekordistunud riskiriikidest pärit inimeste arv. Kuue aastaga on nende inimeste arv suisa neljakordistunud.

Reaktsioonina islamistlikule terrorismile on Euroopa Liidu riikides saagenud paremäärmuslaste terroriaktid. Nii üks kui ka teine suundumus paneb muret tundma. Et ennetada terrorismi Eestis, peame arvestama võimalike arengutega, mida oleme näinud teistes Euroopa riikides. Räägime ajast 10–15 aasta pärast. Tegutsema peame riigina juba täna. Eelkõige pean silmas moslemiriikidest pärit inimeste lõimumist ning teise ja tulevikus kolmanda põlvkonna sulandumist meie komberuumi kõige laiemas tähenduses. Mida paremini lõimumisega kõigis valdkondades läheb, seda turvalisem on Eesti inimestel. Paistab aga, et kohati läheme muutustega lihtsalt kaasa kui kaasreisijad või teisiti väljendades – pigem istume lootsikus ja jõgi kannab meid allavoolu. Peaksime ise tegema otsuseid ka siis, kui need on ebameeldivad.

Kokkuvõttes – neile, kellele ei meeldi meie põhiseaduslik kord, meie kultuur ega tavad, jätan edasiseks mõtlemiseks ja juhiseks Hando Runneli luuleread, mis on avaldatud just aastal 1992, mil rahvahääletusel sai vastu võetud põhiseadus, mille järgi me Eestis elame ja mida kaitseme.

Arnold Sinisalu

Kaitsepolitsei ameti peadirektor
2013–2023

***Kes meie maale tulnud on
ja kellel siin ei meeldi –
me rajad lahkelt lahti on,
las minna, kui ei meeldi.***

***Kes meie keelt ei kannata,
või meie meel ei meeldi –
mulk lahti on, las lennata
kõik koju, kel ei meeldi.***

***See maa siin meie kodu on
kas meeldib või ei meeldi
see teistele, ükskõik see on,
sest niikuinii ei meeldi.***

Hando Runnel. Ei meeldi.

Oli kevad, oli suvi.
Eesti Raamat, 1992

PÕHISEADUSLIKU KORRA KAITSE

Ajaloonarratiivide vastasseis

Monumentide teema on Eestis vahelduva intensiivsusega olnud pingete allikaks juba iseseisvuse taastamise ajast peale. Teravamalt ja vastanduvalt tõstatus teema 2002. aastal, kui Pärnusse püstitati ja hiljem eemaldati mälestusmärk neile, kes võitlesid II maailmasõjas Saksa sõjaväe ridades. 2004. aastal pingestus olukord kõnealuse mälestusmärgiga Lihulas, kust valitsuse korraldusel see samuti eemaldati.

2007. aastal Tallinnas pronkssõduri teisaldamise järel kruviti küll pingeid, kuid tagantjärele vaadates ilma esile tõusvate jõuliste aktsioonideta. Lääneriikides elavad venekeelsed kogukonnad olid jätkuvalt Venemaa ametlike hoiakuid kultiveerivas meediaruumis.

Aastatest 2014–2015 alates on olnud täheldatav tugevnev soov tekitada Eestis peamiselt Venemaa suursaatkonna ja kohalike vene aktivistide toel pingeid oma ajalookäsitluse propageerimise, temaatiliste ürituste korraldamise ja sümboolika kasutamisega.¹ Viimastel aastatel on õiguskaitseasutused pidanud korduvalt ennetavalt sekkuma ja tõkestama vene äärmuslaste katseid luua üle Eesti tingimusi konfliktsete situatsioonide tekkeks

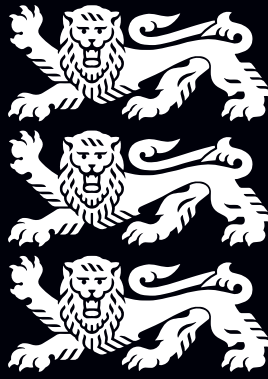
9. mai üritustel, kus erinevad ajaloonarratiivid eriti intensiivselt kokku põrkavad.

Seoses 2022. aasta veebruaris alanud Venemaa otsese sõjalise agressiooniga Ukrainas oli märke vene äärmusaktivistide kavatsuste kohta kasutada 9. mai tähistamist ära, et kombata Eesti ühiskonna ja riiklike institutsioonide kannatlikkuse piire. Märgata oli katseid esitleda Ukrainas toimuvat sõda algselt n-ö vähe-se intensiivsusega konfliktina, mis ei tohiks Eestit puudutada ega anda põhjust keelata rahvakogunemisi. Ka mujal Euroopas nägi Venemaa võimalust kasutada II maailmasõja lõpu tähistamist ära, et luua mõttelist ja ühendavat sidet sõjakäikude vahel, mis omal ajal toimus Saksamaa vastu ja nüüd toimub Ukraina vastu.

Venemaa nägi 9. mai üritustega seoses võimalust õigustada enda sõjakäiku ja tekitada sellele toetust. Sellekohases mõjutustegevuses levitati sotsiaalmeedias aktiivselt sümboleid, mis toetavad Venemaa sõjamasinat ja sõjalis-poliitilisi püüdlusi.² Samal ajal püüdis Venemaa meedia riigisiselt luua muljet, et 9. mai tähistamine Balti riikides toetab Venemaa narratiivi, et Venemaa tegutseb NATO ja natsismi vastu, ja et Venemaa agressioon Ukrainas leiab Balti riikides toetust ning mõistmist. Sammud, mis Balti riikides astuti, et tõkestada Venemaa püüdlusi kasutada 9. maid oma agressioonipoliitika propa-

¹ Siin on ajaline seos 2014. aastal aset leidnud Krimmi okupeerimise ja annekteerimisega ning 2015. aastal tähistamist leidnud II maailmasõja lõpu 70. aastapäevaga.

² Kuigi agressiooni toetava ja õigustava sümbolika kasutamine Eestis keelustati, esines 2022. aastal siiski mitusada rikkumist.

geerimiseks, leidsid Vene meediaruumis esitlemist kui toetus natsismile ja kinnitus Balti riikide ja ühiskondade natsliku olemuse kohta.

Enne 9. maid saatsid kaitsepolitsei ja politsei julgeolekukaalutlustel Eestist välja aktiivselt Venemaa agressioonipoliitikat toetanud ja riigisiseseid pingeid luua püüdnud Vene kodanikust aktivisti Aleksei Jesakovi, kes oli mittetulundusühingu Vene Kaasmaalased Euroopas üks juhte ning 9. mai propagandarongkäigu „Surematu Polk – Tallinn“ üks korraldajatest.

2022. aastal tühistati pikaajaline elamisluba mitmel Venemaa Föderatsiooni kodanikust aktivistil, kelle tegevuse oli Kaitsepolitsei amet hinnanud Eesti julgeolekut kahjustavaks.

Uued pinged monumentide ümber

2022. aasta kevadel sagesid Eestis Nõukogude sõjamonumentide sodimise juhtumid. Kuna avaliku korra tagamise vaatest oli selge, et neid hakatakse üha enam ära kasutama olukorra pingestamiseks, leidis valitsus, et nende monumentide teisaldamisega avalikust ruumist pole põhjust viivitada. Seejuures peeti oluliseks ühtset ja terviklikku lahendust, et Eesti riik ei peaks tulevikus nendest mälestusmärkidest põhjustatud pingetega rohkem tegelema.

Ennustatav oli mõne kohaliku omavalitsuse volikogu äraootav seisukoht ja/või soov monumente säilitada ja avalikult eksponeerida. See soov tuleb kohalikest piirkondlikest eripäradest. Narva jõe äärse tank-monumendi puhul tekkis siiski rühm kohalikke aktiviste, kes töötasid vastu kavale tank teisaldada, tekkis nn tankivalve, tanki juurde toodi lilli ja küünlaid. Olukorda kasutas enda huvides ära Venemaa meedia, kes pakkus tankivalve korraldajatele ja teisaldamisvastastele aktivistidele meediaväljundit, mille abil Venemaa n-ö siseturule suunatud infovoos rõhutati Venemaa ametlike sõnumeid selle kohta, kuidas Balti riikides, sh eriti Eestis, kirjutatakse ajalugu ümber, ülistatakse natsismi ja moodustatakse koos teiste riikidega Venemaad ümbritsevat vaenulikkust võõndit.

Et Narva kohalik omavalitsus ei suutnud teha otsust tank avalikust ruumist kõrvaldada, oli Eesti riigil põhjust end selgelt kehtestada – 16. augustil 2022 paigaldati Narva jõe äärse tank-monument treile-

rile ja viidi Tallinna lähisel Viimsis asuvasse sõjamuuseumisse. Samal päeval teisaldati Narvast veel teisi nõukogude võimu ülistavaid mälestustähisteid.

Lähtudes Riigikantselei juurde moodustatud komisjoni kavast, toimus 2022. aasta jooksul kogu Eestis avalikku ruumi mittesobivate monumentide teisaldamine, kultuuriväärtusega täiendamine paigutamine muuseumidesse ning Eestit okupeerinud riikide ideoloogilisi märke kandvate hauatähiste asendamine neutraalsete tähistega. Üldiselt on eemaldamine kulgenud rahumeelselt ja mõistmises, et kuna Eesti Vabariik ei osalenud II maailmasõjas kummalgi poolel ning nii Nõukogude Liit kui ka Saksamaa olid mõlemad ühtmoodi okupeerivad võõrriigid, pole põhjust kummagi võõrvõimu sõjajõude ülistavaid monumente avalikus ruumis pidada. Sõdades langenute mälestamine on alati lubatud, kuid seda tuleb teha moel, mis ei tee monumentidest ühiskonnas pingete allikaid – et neid ei kasutataks poliitiliste sümbolitena või okupatsioonirežiimi kuritegusid õigustaval viisil.

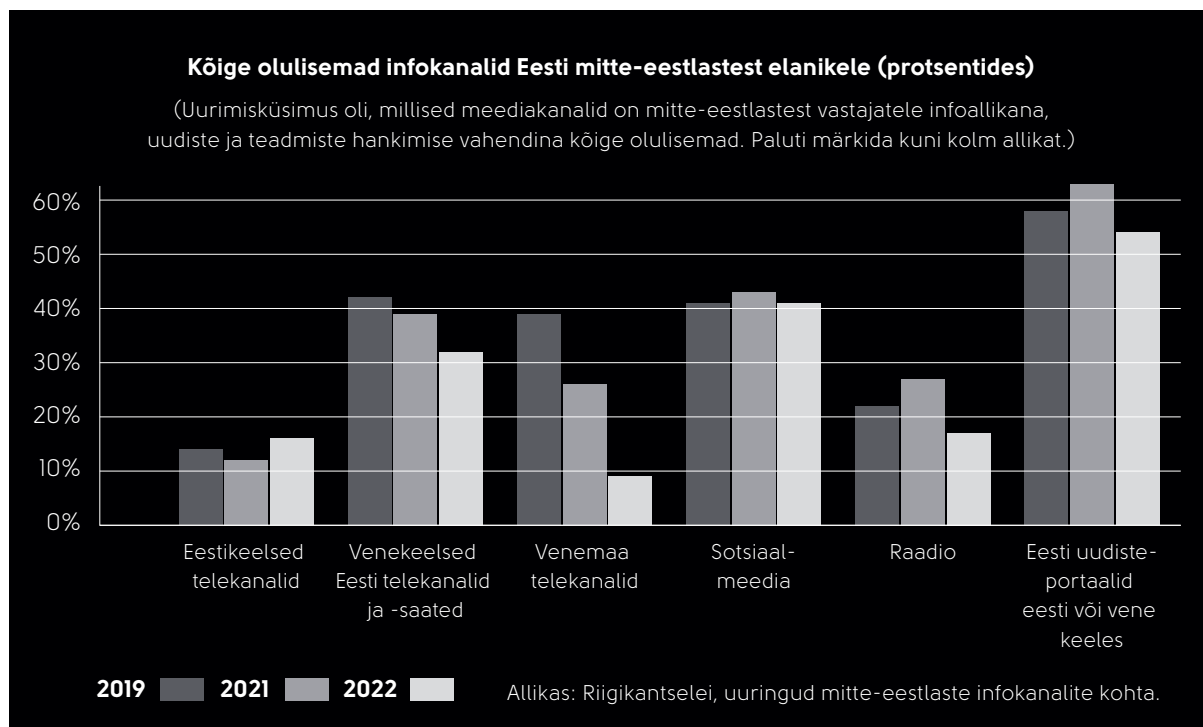
Mõjutustegevuse tõkestamine meedias

Kaitsepolitsei amet on Vene mõjutustegevuse ja propaganda tõkestamisel lähtunud üldiselt kolme tasandiga tegevusmeetodist.

1. Häbimärgistamine – valeuudiste ja meediamanipulatsioonide algallikad tuleb tuvastada ning see tegevus tuleb sellele allikale avalikult omistada. Inglise keeles öeldakse selle kohta *naming and shaming*. See võimaldab nii ajakirjandusel kui ka avalikkusel laiemalt teritada allikakriitilist hoiakut meediamanipulatsioonide suhtes.

2. Sanktsioonide rakendamine – Venemaa agressiooni algusega Ukrainas 2014. aastal rakendusid lääneriikide sanktsioonid Venemaa agressioonitegevust toetavate inimeste suhtes. Propagandameedia on üks osa Vene sõjaaparaadist ja meediat kontrollivate inimeste suhtes kehtestatud sanktsioonid laienevad ka propagandaks kasutatavatele Vene telekanalitele. Kaitsepolitsei ameti jaoks on nende sanktsioonide riiklik rakendamine olnud olulisel kohal.

3. Sõjapropaganda tõkestamine – ulatusliku sõjategevuse puhkemine lõi konteksti, mille põhjal hinnata Vene võimude kontrolli all olevate kanalite sisu. Sel määral pole seda varem tehtud. Sõjapropaganda kutsus otseselt üles agressioonile ja selle toetamisele ning õigustab sõjakuritegusid ja genotsiidi. Selline meediasisu on Euroopas keelatud, mistõttu lasub riikidel ka kohustus sellist sisu edastavate kanalite tegevust piirata.

2022. aastal lõpetati Eestis Venemaa võimude sõnumit kandvate ja seda võimendavate paljude telekanalite edastamine. Ühest küljest andis selleks tõe Venemaa täiemahuline sissetung Ukrainasse, kuid töö selleks oli käinud partneritega Eestist ja väljastpoolt juba varem. Kaitsepolitsei ameti 2021. aasta aastaraamatus on juttu Venemaa presidendi Vladimir Putini pikaajalise lähikondlase, ettevõtja ja pankuri Juri Kovaltšuki vastu rakendatud rahvusvaheliste sanktsioonide toimimisest. Toona mõistis Läti Vabariigi kohus Euroopa Liidu sanktsioonide rikkumises süüdi telekanali PBK emafirma juhtfiguurid. Trahve maksti kokku 75 000 eurot ja konfiskeeriti ca 3,2 miljoni euro väärtuses vara. Juri Kovaltšuk on panga Rossija suuraksionär ning tal on Vene meediasüsteemis otsene osalus ja mõju Pervõi Kanali ning National Media Group'i (NMG) kaudu teistegi kanalite üle.

28. veebruaril 2022 saatis Rahapesu Andmehüüroo raadio- ja televisiooniorganisatsioonidele ning abioperaatoritele märgukirja, milles teatas, et NMG ja Pervõi Kanal on panga Rossija kontrolli all ning seetõttu tuleb nende ja nende toodetud telekanalite asjus kohaldada piiravaid meetmeid ehk tuleb

nende kanalite edastamine lõpetada. 2022. aasta märtsis teavitas Rahapesu Andmehüüroo täiendavalt, et sanktsioneeritud Juri Kovaltšuk on seotud ettevõtetega, kellel on telekanalite PBK, REN, NTV Mir ja Dom Kino litsentsid, ja seetõttu tuli lõpetada ka nende kanalite vahendamine Eestis.

Kohe järgmisel päeval pärast Venemaa rünnaku algust Ukraina vastu, 25. veebruaril 2022, tegi Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet sideettevõtetele ettekirjutuse lõpetada aastaks telekanalite RTR Planeta, NTV Mir (ka NTV Mir Baltic), Belarus 24, Rossia 24 ja TV Centre International (TVCI) edastamine Eesti Vabariigi territooriumil, kuna nende eetris oli 24. veebruaril 2022 Vene Föderatsiooni presidendi Vladimir Putini kõne, mis õigustas sõjalist rünnakut Ukraina vastu ning eiras rahvusvahelise õiguse üldpõhimõtteid. Nüüdseks on need telekanalid otse või emafirmade kaudu Euroopa Liidu sanktsioonide nimekirjas.

Eestis on pärast Ukraina-vastase sõja puhkemist blokeeritud ligipääs mitmetele veebilehtedele, mis levitasid sõjapropagandat, õigustasid ja toetasid agressioonikuriteo toimepanemist ning õhutasid vaenu.

Venemaa meediapropaganda olulise figuuri ja Venemaa riikliku uudisteagentuuri Rossija Segodnja juhi Dmitri Kisseljovi suhtes rakendatud Euroopa Liidu sanktsiooni tulemusel lõpetas 2019. aasta lõpus Eestis tegevuse Rossija Segodnja ja esindus Sputnik Eesti. Selle senine juht Jelena Tšerõševa ja tema abikaasa Mati-Dmitri Terest al asutasid MTÜ Sprut Meedia ja 2020. aastal asus tegutsema Sputnik Meedia nime all varasemaga sarnane portaal.

Aprillis 2022 peeti ühingu juhid Jelena Tšerõševa ja Mati-Dmitri Terest al kinni, sest neid kahtlustati rahvusvahelise sanktsiooni ja Eesti valitsuse kehtestatud sanktsiooni rikkumises. Riigiprokuratuur taotles Tšerõševa vahistamist, kuid kohus seda taotlust ei rahuldanud. Jelena Tšerõševale kohaldati tõkendiks elukohast lahkumise keeld, mida ta 2022. aasta lõpus rikkus. 30. detsembril 2022 andis kohus välja tema vahistamise määruse.

Avalike allikate põhjal töötab Jelena Tšerõševa praegu meedia valdkonnas Venemaa okupeeritud Ukraina aladel.

Politsei- ja Piirivalveamet

Asutus Dokumentid ja load Elamine ja töötamine Eestis Politseitöö Piir ja meri

Tagaotsitavad inimesed

Kui sul on infot tagaotsitava inimese kohta, siis anna sellest teada:

- hädaabinumbri 112
- PPA infotelefonil 612 3000 (E-R 9:00- 17:00)
- ppa@politsei.ee

Jelena Tšerõševa

Sotsiaalmeedia ja suhtlusrakenduste tähtsustamise mõju

Eestis on sotsiaalmeedia infokanalina venekeelsete inimeste jaoks olulisem kui eestikeelsetele. Seda tuleb arvesse võtta kõigil, kes oma valdkonnas inimeste hoiakuid mõistma peavad, olgu selle eesmärgiks riskikäitumise vähendamine või mõne muu eluliselt tähtsa suundumuse kujundamine. Teiste riikide mõjutamiseks on Moskva valinud nende ühiskondade pingestamise ja lõhestamise taktika. Traditsiooniliste peavoolukanalite mõju vähenemisega rööbiti on kasvanud sotsiaalmeedia ja suhtlusrakenduste kasutamine.

Sotsiaalmeedia poolkinnistes gruppides on kohati kümneid tuhandeid liikmeid ning neis üritatakse jälgijate meelsust mõjutada. Eesti mõotkavas on sellise liikmete hulgaga grupid väga suured, kuid nii suuri gruppe pole õnneks palju. Tähelepanuväärne on aga tõsiasi, et Eesti-teemalisi uudiseid kajastavate või väidetavalt Eesti venekeelseid kogukondi koondavate sotsiaalmeediagruppide liikmete hulgas on arvestatav hulk selliseid, kes kasutavad Venemaa mobiilinumbruid. Need kasutajad pole seal mitte üksnes passiivsed uudishimulikud, vaid nad osalevad aktiivselt vestlustes, jagavad uudiseid ja linke, avaldavad arvamust ja seeläbi aitavad kaasa domineerivate seisukohtade kujundamisele.

Erinevad sotsiaalmeediaplatformid suhtuvad valeinfosse ja Venemaa propaganda levitamisse eri rangusega. Üldiselt on aga mõjutustegevuse taktika üks: postitatakse venekeelseid uudiseid või linke, mille sisu on Eesti, Ukraina või lääne suhtes teravalt kriitiline. Kui artiklite allikad läbivad konkreetse platvormi filtri, siis põhiline negatiivne mõju jälgijate hoiakutele saavutatakse nende postituste kommentaarides, kus artiklis väljendatud ühiskonnakriitikast saab mustamine ja sõim. Selliseid mullistumisi on Eestit puudutavates suhtlusgruppides mitmeid, ent – nagu öeldud – suurema liikmete arvuni on jõudnud vähesed. Seni pole sotsiaalmeediaplatformid neis toimivale vaenutegevusele kohaselt reageerinud, üliharva on teiste kasutajate teavitamised viinud postituste ajutise või püsiva sulgemiseni.

Positiivse arenguna on Eestis tekkinud kodanikuühiskonna liikmetest digiaktivistid, kes nii eesti kui ka vene keeles, vahel ka inglise keeles inforünnakutele vastu hakkavad ning näiliselt samameelseid vaenulikke löhkuda püüavad. Nii on neist kujunenud oluline vastukaal rühmadele, kellest koroonameetmete siunajate asemel on üleöö saanud Venemaa vaatepunktide levitajad. Ka Eesti vabatahtlike fookuses on nüüdsel ajal pigem Venemaa sõjalist agressiooni toetavate inforünnakute tõrjumine.

Доброрадных Мария

Добрый день всем в группе. Меня зовут Мария Доброрадных продюсер телеканала Россия-1 Вести.

Великая Отечественная война будет памятна в моей семье всегда, погибло 6 человек из нашей семьи на фронте, трое во время блокады в Санкт-Петербурге. Поэтому по зову сердца делаю сюжеты о Нарве и Т- 34 !!!

Два материала уже в эфире были! Делаем сегодня сюжет на вечерние новости сегодня, пожалуйста,

Снимите пробег, хоть немного самое начало!!!

На телефон в горизонтальном положении!

89166253430 мой телефон в там телеграмм. Мария Доброрадных. Очень нужно, прошу Вас снимите. И если кто-нибудь ещё пару слов скажет, почему этот автопробег важен, хорошо будет.

Пожалуйста!!!!

С уважение к памяти о Великой Отечественной войне, Мария Доброрадных.

Näide selle kohta, kuidas ühes suhtlusgrupis otsis väidetav Rossija 1 kanali töötaja vabatahtlikke, keda Vene propagandas ära kasutada.

Meie address on Nõukogude Liit

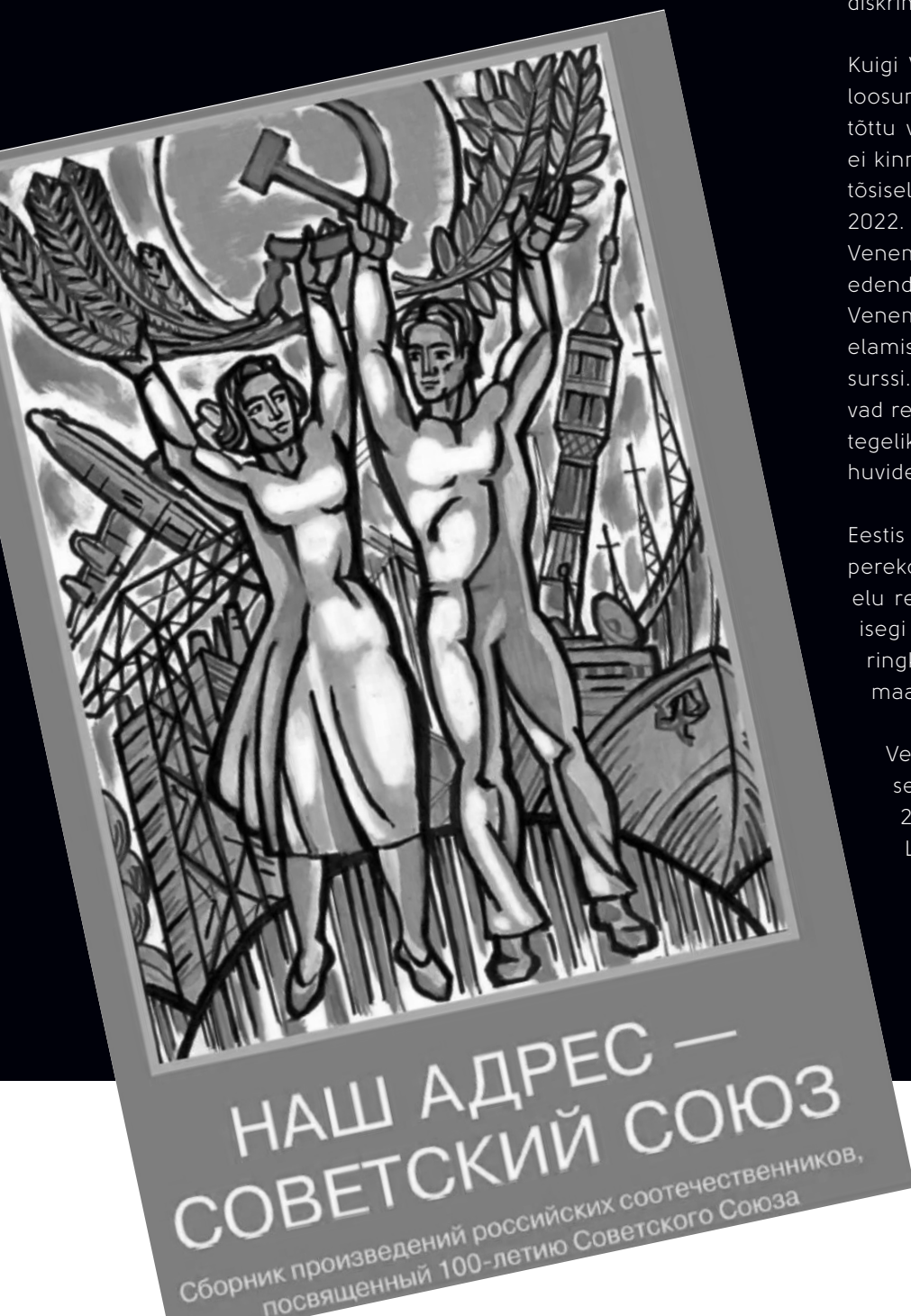
Venemaa mõjutuspoliitika kavatsuste realiseerimist on oluliselt häirinud rahvusvahelised sanktsioonid ja Venemaa kodanikest äärmuslaste Eestist väljasaatmine ning neile sissesõidukeelu kehtestamine. Lisaks on mitmed inimesed ja ühingud aktiivsest tegevusest ise tagasi tõmbunud. See ei tähenda

siiski, et nende seas oleks toimunud oluline meele muutus, vaid pigem ei ole senised Venemaa huvides tegutsejad rahul neile eraldatavate väheste ressurssidega, sest peamine tähelepanu on suundunud Ukrainasse. Senised Vene huvide esindajad siinmail on seetõttu otseselt ja materiaalselt huvitatud, et taastataks varasem võrgustik ja rahastuskeem. Toetuse taastamise kiirendamiseks levitatakse väiteid venekeelsete inimeste massilisest diskrimineerimisest välisriikides, eriti Balti riikides.

Kuigi Venemaa ametlikus retoorikas on kõlanud loosungid ja üleskutsed tulla diskrimineerimise tõttu välisriikidest elama ja töötama Venemaale, ei kinnita praktika, et see üleskutse oleks leidnud tõsiseltvõtmist ja järgimist. Näiteks, isegi mitmele 2022. aastal Eestist Venemaale välja saadetud Venemaa kodanikule, kes Eestis püüdsid aktiivselt edendada Venemaa mõjutustegevust, ei suudetud Venemaal väidetavalt pakkuda neid rahuldavaid elamistingimusi ega leida selleks vajalikku ressursi. See viitab veel kord, et isegi neid, kes teevad reaalselt tööd Venemaa huvides, vaadeldakse tegelikkuses vaid kohapealsete tööriistadena Vene huvide edendamiseks.

Eestis tajutakse eriti Ida-Virumaal paljude elanike perekondlike sidemete tõttu, milline on Venemaa elu reaalsus võrreldes Eestiga ja seetõttu ei ole isegi kultuuriliselt ega mõttelaadilt lähedastes ringkondades täheldatud tõmmet asuda Venemaale elama.

Vene mõjusfääri hoidmisele suunatud üritused on pärast koroonapandeemiat aastatel 2021–2022 taastunud. Nostalgia Nõukogude Liidu ja Vene Impeeriumi mastaapide ja mõju järele pole kuhugi kadunud. Hea näide selle kohta on 2022. aastal Moskvas toimunud

konverentsil esitletud kogumik „Meie aadress on Nõukogude Liit“, mis on mõeldud välisriikide vene aktivistidele.

Venemaa lähiaastate mõjutustegevuses on tõenäoliselt oluline rõhk lääneriikide sanktsioonipoliitika lõhestamisel, kasutades muu hulgas nn pehmeid väärtusi ehk kultuuri ja hariduse valdkonda, mille kaudu soovitakse luua eeldusi, et eri riikide sise- ja välispoliitika vastanduks Venemaale vähem.

2022. aastal pälvis Eestis mõningast avalikku tähelepanu peamiselt Venemaa narratiividel põhinevate venekeelsete sõnumitega seltskond, kes kõneles kohati sõjakal toonil rahust ja neutraalsusest. Venemaa alustatud agressiooni süüdlastena nähti pigem lääneriikide (sh NATO ja Euroopa Liidu) ja Ukraina riigijuhte. Liikumisega seotud inimesed süüdistasid muu hulgas korduvalt ka Eestisse saabunud Ukraina sõjapõgenikke oma kodumaa reetmises ja sõjahirmu toomises Euroopasse. Rühm ei ole leidnud laialdast kõlapinda.

Rahvus, religioon ja ideoloogia

Venemaa on püüdnud aastaid oma huve edendada mitmesuguste mõjuvõrgustike abil. Välja võib tuua kolm kandvat suunda. Need on rahvus(kultuur), religioon ja ideoloogia. Neid suundasid võimendatakse informatsioonilise välja ning majanduslike võrgustikega.

Rahvuse baasil loodud võrgustikke varjutatakse terminiga „Venemaa kaasmaalaspoliitika“. Luuakse koordinatsiooninõukogude võrgustikke. Seejuures ei nähta siin baasina ainult vene rahvusest inimesi ja vene kultuuri, vaid ka teisi endise NSV Liidu rahvaid.

Religiooni põhisambaks on Vene Õigeusu Kirik, mis toimib vajaduse korral Venemaa juhtkonna poliitilis-sõjalistele valikutele religioosest vaatepunktist õigustuse andjana-sõnastajana.

Ideoloogia puhul panustatakse peamiselt kahele tegurile – antifaašismi ja traditsionalismi koosmõjule. Antifaašistlikkust rõhutades püütakse panustada ühisele natsi-Saksamaa vastase võitluse kogemusele ja neid argumente püütakse ka kasutada Venemaa mõjutustegevuses Euroopas, apelleerides II maailmasõja sündmustele ja ajaloomälule.

Traditsionalismi puhul püüab Venemaa end esitleda traditsiooniliste väärtuste kandja ja eestkõnelejana, näidates lääne ühiskondi kui moraalselt allakäinud ja tulevikuta kogumeid. Kreml soovib läänes näidata lokkamas satanismi, homoseksuaalsust, identiteeditust, ajaloomälu puudumist, kultuuritust ning anarhiat; näidata lääneriike ja ühiskondi võimetuna taastootma mõtlemisvõimelist eliiti. Venemaa puhul aga rõhutatakse traditsiooniliste väärtuste hoidmist – perekonna ja hariduse tähtsustamist –, rõhutatatakse Venemaa ajaloolist erilisust, õigust valida oma tee ja mitte alluda läänele, kes tahtvat Venemaa muuta lihtsalt oma kolooniaks, kust saada maavarasid.

Kui rahvuse, religiooni ja antifaašistliku ideoloogia puhul on Moskva suhe liikumises osalejatega nagu patroonil ja kliendil, siis traditsionalismi puhul otsib Moskva pigem erinevaid võimalusi koostööks lääneriikide äärmuskonservatiividega. Seejuures on Venemaa edukam nendes ringkondades, kus usutakse erinevaid vandenõuteooriaid, näiteks suure lähtestamise ja suure asendamise teooriaid (*great reset*, *great replacement*) jms. Ehkki Venemaa ei ole suutnud kujuneda traditsionalistide eestkõnelejaks, suudetakse siiski oma sõnumeid selles võrgustikus esitada.

Aktivist K teekond väljasaatmiseni

- 1995** Venemaa Föderatsiooni kodanik K saab Eesti elamisloa.
- 2007** K aktiveerub seoses Venemaa võimendatud pingetega pronkssõduri ümber ja selle teisaldamisega kaasnenud tänavarahutustega ning asutab koos teiste aktivistidega liikumise Naša Partija (Meie Partei).
- 2008** K liitub pronkssõduri „kaitsmisega“ tegelenud liikumisega Õine Vahtkond, hakkab osalema Venemaa korraldatud propagandaüritustel nii Eestis kui ka Venemaal, osaleb seejuures nii Venemaa fondi Russki Mir üritustel, Venemaa partei Õiglane Venemaa kongressil kui ka Venemaa kaasmaalaste riiklikul konverentsil Tallinnas.
- 2009** K asutab Venemaa riiklike fondide rahastusel veebiportaali, mis propageerib Vene võimude ideoloogiat ja ajaloonarratiive.
- 2010** K osaleb Moskvast Venemaa parlamendi ülemkoja Föderatsiooninõukogu organiseeritud konverentsil „Maailm natsismita – kogu inimkonna globaalne ülesanne“ ning liitub Venemaa suursaatkonna eestvõttel loodud nn Võidukomiteega.
- 2011** K on üks ühenduse Maailm Natsismita Eesti osakonna asutajatest, on Venemaa kaasmaalaste riikliku konverentsi delegaat, osaleb Leningradi oblastis Balti kaasmaalaste foorumil ning fondi Russki Mir assambleel.
- 2012** K osaleb Venemaa initsiatiivil asutatud vabaühenduse Maailm Natsismita konverentsil Moskvast ning Strasbourgis peassambleel.
- 2013** K liitub Venemaa suursaatkonna tiiva all tegutseva Kaasmaalaste Koordinatsiooninõukoguga ning korraldab koos teiste nn antifasistidega vastanduva konfliktse olukorra Tallinnas Venemaa opositsiooni-tegelaste konverentsil „Demokraatia kriis Venemaal“.
- 2014** K osaleb vabaühenduse Maailm Natsismita korraldatud ümarlaul „Demokraatlik protsess ning radikaliseerumise oht Ukrainas“. Vaid mõned nädalad pärast seda ümarlauda algab võimukonflikt Kiievis ning Venemaa okupeerib ja annekteerib Krimmi. Lisaks osaleb K Eestis mitmetel tänavaaktsioonidel, mille eesmärk on toetada Venemaa tegevust Ukrainas.

- 2014** K asutab uue veebiportaali, mille eesmärk on laiendada Venemaa mõjuvälja Eestis ning mille tegevust hakkab koordineerima Venemaa riiklik infoagentuur Rossija Segodnja. Agentuuri ametlik ülesanne on tutvustada välismaal, milline on Venemaa riiklik poliitika ja Vene ühiskonna elu.
- 2016** K on seotud Tallinnas 9. mai aktsiooni „Surematu Polk“ korraldamisega, osutades aktsioonile nii organisatoorsest kui ka meediatuge.
- 2017** K osaleb Venemaa Riigiduumi kaasmaalaste komitees kohtumisel ning Peterburis Balti kaasmaalaste foorumil.
- 2018** K viibib delegaadina ülemaailmsel Venemaa kaasmaalaste konverentsil Moskvast ning osaleb fondi Russki Mir korraldatud foorumil „Venemaaga koos“.
- 2019** K osaleb Moskva linnavalitsuse korraldatud foorumil „It’s time for Moscow“.
- 2020** K osaleb Peterburis Arktika-teemalisel konverentsil.
- 2021** K osaleb Moskvast ülemaailmsel Venemaa kaasmaalaste kongressil ning saab Moskva Kaasmaalaste Maja tänukirja vene kaasmaalaste heaks tehtud töö eest.
- 2022** K osaleb Venemaa riikliku taustaga vabaühenduste „Euraasia Rahvaste Assamblee“ ja fondi „Ajalooline Mälu“ korraldatud videokonverentsil „Natsismi heroiseerimine ja neonatsismi esiletõus Balti riikides. Kas denatsifitseerimine on võimalik?“.
- 2022** Venemaa Föderatsiooni kodaniku aktivist K elamisluba tunnistatakse kehtetuks ja talle kehtestatakse sissesõidukeeld Schengeni alale viieks aastaks.

VENEMAA AGRESSIOONIKURITEGUDE UURIMINE

Ukraina õiguskaitseasutused asusid kohe sõja algusest peale koguma tõendeid rahvusvaheliste kuritegude kohta, kuid selge on see, et nii nagu Venemaa agressiooni mõjud on tuntavad kogu maailmas, väljuvad ka Ukrainas toime pandud rahvusvaheliste kuritegude mõjud Ukraina piirest. Märkimisväärne Ukrainas toimuva sõja puhul on see, et ühegi teise relvakonflikti ajal ei ole kohe ulatusliku sõjategevuse puhkemise järel hakatud nii laialdaselt koguma tõendeid rahvusvaheliste kuritegude kohta. Lisaks Ukrainale endale alustasid vahetult pärast sõja algust kriminaalmenetlusi mitmed riigid.

Väljaspool oma riigi territooriumit toime pandud rahvusvahelisi kuritegusid võimaldab käsitleda universaalne jurisdiktsioon, mis paneb kohustuse uurida kuritegusid, mille toimepanijate karistamine on kogu rahvusvahelise kogukonna huvides.

Kaitsepolitseiamet alustas 3. märtsil 2022 kriminaalmenetlust agressioonikuriteo, inimsusvastase kuriteo ja sõjakuriteo tunnuste alusel. Maikuu liitus Eesti riikidevahelise uurimisrühmaga, kuhu kuuluvad veel Ukraina, Poola, Leedu, Läti, Slovakkia ja Rumeenia. Riikidevahelise uurimisrühma töös osaleb Rahvusvaheline Kriminaalkohus (ICC). Lisaks alustati kriminaalmenetlusi mitmetes teistes riikides, näiteks Saksamaal, Prantsusmaal ja

Rootsis. Eestis läbiviidava kriminaalmenetluse eesmärgiks on esmajärjekorras tuvastada Eestiga seotud kannatanuid, tunnistajaid ja võimalikke kahtlustatavaid.

Kaitsepolitsei ameti uurijad tegelevad sõjapõgenike seas sõjakuritegudes kannatanute tuvastamisega. Vajaduse korral vahetatakse teavet teiste riikide ja Rahvusvahelise Kriminaalkohtu uurijatega. Agressioonikuriteo, inimsusvastase kuriteo või sõjakuriteo sooritajate kohtu ette toomine ja nende üle õiguse mõistmine on väga pikaajaline ja raske töö, ning nagu Eesti enda kogemus on näidanud, võib see tulemusi anda aastakümneid pärast kuritegude toimepanemist.

Kaitsepolitsei amet viib läbi koostöös riigisiseste partneritega teavituskampaaniat informeerimaks Ukraina sõjapõgenikke, et neil on võimalik anda teavet ja tunnistusi inimsusvastaste ja sõjakuritegude kohta. Sarnaseid teavituskampaaniaid viivad läbi nii Ukraina kui ka teised riigid, kuhu on suurel arvul saabunud Ukraina sõjapõgenikke.

es

Kiievlanna näitab Ukraina iseseisvuspäeva eel pealinnas eksponeeritud purustatud Vene tanki juures, mida ta Venemaa juhtidest ja sõjaväest arwab. 22. august 2022. Foto: Oleksi Samsonov, Global Images Ukraine, Getty Images

VASTULUURE

Agressioonis Ukraina vastu osaleb terve Vene riik alates poliitilisest juhtkonnast ja lõpetades erinevate tööstusharudega, mis valmistavad ette Venemaale sõjaks vajalikku varustust või siis täidavad riigi rahakotti. Oluline koht selles ökosüsteemis on ka Venemaa luure- ja julgeolekuteenistustel. Luureteenistuste tegevus, mis rahu ajal varju jääb, saab pingelistel aegadel olulisel määral avalikumaks.

Venemaa luureteenistused on olnud seotud nii sõjaks vajaliku poliitilise pinnase loomisega, kasutades selleks Ukraina eri regioonides ära kohalikke aktiviste, kui ka aktiivse sõjategevusega. Samas on luureteenistustel oluline roll ka väljaspool Ukrainat nii Euroopa kui ka globaalsema avaliku arvamuse kujundamisel mõjutus-lõhestustegevuse abil. Samuti ei tõmba luure oma tegevust tagasi sõjategevuse aktiivses faasis. Pigem on Venemaa juhtkonna soovid ning tellimus luureteenistuste läbi viidavatele tegevustele ja hangitavale teabele agressiooni algusest saati kasvanud.

Olulist rolli Venemaa luureteenistuste tegevuse metoodikas 2022. aastal mängis muu hulgas tõsiasi,

et agressioon Ukraina vastu järgnes koroonaviirusest tingitud piirangute perioodile, mis oli piiriületusi ja luureohvitseride käitumist oluliselt muutnud. Tähtis on ka rõhutada, et mitte kõik Venemaa luure- ja julgeolekuteenistuste töötajad ei mõtle riigi juhtkonnaga ühtmoodi ja on leidunud neid, kelle jaoks oli rünnak Ukraina vastu tõukeks, mis pani nad otsima võimalusi alustada n-ö uut elu.

Suurim roll Ukraina-vastase agressiooni pinnase ettevalmistamisel oli Venemaa Föderaalset Julgeolekuteenistustel (FSB). Kuigi avalikult on FSB tegevust ja võimalikke hinnanguid ka kritiseeritud, ei ole praegu märgata sellest tuleneda võinud FSB luuretegevuse vaibumise märke. FSB ülesanne oli ja on jätkuvalt tagada okupeeritud alade elanikkonna ja juhtkonna hulgas toetus Venemaa sõjategevusele. Enne 24. veebruari 2022 töötas FSB selle nimel, et okupeeritavate piirkondade administratsioon ja olulised isikud oleksid valmis sõjategevuse alguse järel Venemaale vajalikke otsuseid langetama ning et kohalikud aktivistid oleksid valmis Venemaa seatud ülesandeid täitma. Mitmetel juhtudel FSB-l selle ülesande täitmine ka õnnestus.

FSB surve Eestisse tulevatele sõjapõgenikele

Aastate jooksul on Kaitsepolitsei amet näinud FSB tegevust ka Eesti erinevate piirkondade, näiteks Ida-Virumaa kohalike ametnike ja Venemaa-meelsete aktivistide kaastööle värbamise suunal.³ 2022. aasta vältel tehtud tähelepanekud Eesti ühiskonnas toimuva kohta on selgelt näidanud, et toetus Venemaa ebaseaduslikule tegevusele on madal.

Sõja eskaleerumise järel 2022. aasta veebruarikuu lõpust aasta lõpuni oli Eestis kaitset palunud umbes 45 000 põgenikku Ukrainast. Sõjapõgenikega peetud vestlustest joonistus selgelt välja FSB jõuline tegevus ukrainlaste vastu Venemaa territooriumil ja okupeeritud aladel. Alates filtreerimislaagritest kuni ülekuulamisteni piiripunktides on ukrainlased kõrgendatud tähelepanu all ning nende seast otsitakse Venemaale vaenulikke ja ohtlikke inimesi. Neid küsitatakse, otsitakse läbi nende vara, vaadatakse läbi nende sidevahendeid, vahel ähvardatakse ja kasutatakse ka vägivalda.

Samuti on FSB süsteemselt proovinud Venemaalt Eestisse saabunud sõjapõgenikke kaastööle värvata juba Venemaa territooriumil, seda nii ähvardades kui ka raha pakkudes.

Kaitsepolitsei ameti 2021. aasta aastaraamatus oli juttu plakatitest, mis Eesti Vabariigi piiripunktides kutsuvad inimesi üles teavitama värbamiskatsetest ja kontaktidest Venemaa luure- ja julgeolekuteenistustega. Kaitsepolitsei ametiga ühendust võtnute hulgas on olnud nii eestimaalasi kui ka sõjapõgenikke ja see on aidanud näha Vene luureteenistuste tegevuse ulatust Eesti suunal alates sõja algusest.

Näiteks on FSB hakanud süsteemselt küsitama inimesi, kes töö tõttu regulaarselt Venemaad külastavad. Piiriületustel küsitakse nende reisijate suhtumise kohta Venemaasse ja Ukraina vastu läbi viidavas „sõjalisse erioperatsiooni“, samuti küsitakse andmeid venelaste väidetava tagakiusamise kohta Eestis. FSB töötajad filmivad vestlusi kas nähtava või varjatud kaameraga või siis hoopis piirivalve vormikaameraga.

³ Kui nii Venemaa Välisluureteenistus (SVR) kui ka Venemaa Kindralstaabi Luurepeavalitsus (GRU) töötavad ning nende operatsioonid leiavad aset peamiselt välismaal, siis FSB luurab välisriikide, sealhulgas Eesti järele valdavalt Venemaa territooriumil, ent teatud juhtudel viiakse selline tegevus üle ka kolmandatesse riikidesse. FSB roll väljaspool Venemaa piire on kasvanud käesoleva sajandi algusest peale. FSB sihtmärkideks on tihti inimesed, kes külastavad Venemaad. Omaette kõnekas ongi asjaolu, et välisluure ja sõjaväeluurega võrreldes on Eesti suhtes kõige intensiivsem Venemaa sisejulgeolekuteenistus FSB.

Arusaadavalt on piiriületajad sellise käitumise tulemusena olulise surve all, kuivõrd Venemaa külastamine on nende jaoks tööalane vajadus ja n-ö valede vastuste korral võidakse riiki mitte lasta. Küll aga võidakse FSB-le sobilike vastustega videosalvestisi tulevikus nende inimeste vastu kasutada. Kaitsepolitsei amet soovib inimestel teavitada kõikidest sellelaadsetest intsidentidest Venemaa territooriumil, et maandada võimalikke riske ja ennetada tulevast võimalikku survestamist.

Luuravate diplomaatide väljasaatmine ja pariteetsuspoliitika

Samal ajal Venemaa agressiooniga Ukrainas jätkus Venemaa tavapärase luuretegevus Euroopas, seda nii diplomaatilise katte all kui ka teisi võimalikke meetodeid kasutades. Kui diplomaadina esinev luureohvitser väljub diplomaatilise tegevuse piiridest, on asukohariigil alati õigus isik mittesoovituks kuulutada (*persona non grata*) ja riigist lahkuma sundida. Venemaa agressioonile vastasid Euroopa riigid kiirelt ja väga konkreetselt. Erinevad Euroopa riigid on sõjategevuse algusest alates saanud koordineeritult üle poole tuhande Venemaa diplomaadi tagasi kodumaale. Riigiti on väljasaatmismeetme kasutamine arusaadavalt erinev. Osa riike saatsid koju valitud diplomaate, teised aga lõpetasid Venemaa luureohvitseride kohalolu riigis võimalikult maksimaalses mahus või siis sulgesid Venemaa diplomaatilisid esindusi riigis. Iga riik lähtus sellest, mis tema jaoks oli kõige otstarbekam. See meede ei ole vaid lihtne mittesõjaline vastus Venemaa sõjategevusele, vaid püsib olulisel määral Venemaa ja selle luureteenistuste ligipääsu teabele ja sunnib luuretegevuseks kasutama teisi, kallimaid ja vähem efektiivseid moodusi.

Samuti andsid Euroopa ja teised läänemaailma riigid üheselt ja selgelt sellega mõista, et saatkondadest lähtunud ja seni teatud piirini tolereeritud luura-

mise ning asukohariigi siseellu sekkumise aeg on möödas. Arusaadavalt on välja saadetud diplomaatidele-luurajatele läänemaailm edasise töö- ja puhkuseisei sihina suletud pikkadeks aastateks.

Eesti on aastate jooksul korduvalt diplomaatluurajaid mittesoovitud isikuks kuulutanud. Iseisvuse taastanud Eestis Venemaa diplomaadina esinenud luureohvitseri esimene väljasaatmine leidis aset juba 1996. aastal ja alates sellest ajast on Eesti riik sundinud lahkuma kokku 18 diplomaatluurajat. Selle praktika valguses oli Eesti 2022. aasta märtsikuu otsus paluda kolmel Venemaa suursaatkonna diplomaadil lahkuda ootuspärane. Diplomaatide väljasaatmisele järgnes otsus sulgeda Venemaa Peakonsulaat Narvas ja konsulaarosakond Tartus ning sellega lõppes ka nende asutuste personali lähetus.

2023. aasta jaanuaris teavitas Eesti välisministeerium Venemaa suursaatkonda pariteetsuspoliitika rakendamisest Venemaa ja Eesti saatkonna personali suhtes ehk teisisõnu nõudis välisministeerium, et Venemaa vähendaks oma Tallinnas asuva saatkonna töötajate hulka samale tasemele, mis Eesti saatkonnas Moskvast, kus on 8 diplomaatlist ametikohta ja 15 administratiiv-tehnilist ametikohta. Venemaa omakorda vastas sellele käigule oma suursaadiku tagasikutsumisega Moskvasse. Moskvast paluti lahkuda Eesti suursaadikul.

Märtsi lõpus 2023 sundis Eesti riigist lahkuma veel ühe Venemaa suursaatkonna diplomaadi, kes õõnestas Eesti julgeolekut ja põhiseaduslikku korda.

Kokku on Venemaa algatatud Ukraina-vastase sõja algusest arvates Eestist olnud sunnitud lahkuma 36 Venemaa suursaatkonna töötajat. 2023. aasta veebruarikuu seisuga on nii Venemaa kui ka Eesti suursaatkond sama suure töötajate hulgaga ning mõlemat juhivad saatkonna asejuhid. Väljasaatmised

ja pariteetsuspoliitika on olulisel määral pärssinud Venemaa ja selle luure ligipääsu teabele ning raskendanud saatkonnast lähtuvat luure- ja mõjutustegevust. Eesti jätkab vajalike vastuluureliste tegevustega. Igasugune koostöö Venemaa luure- ja julgeolekuteenistustega võib kaasa tuua pika vanglakaristuse.

Mõistetavalt ei võimalda valitud diplomaatide väljasaatmine ja rakendatud pariteetsus ammendavalt

ennetada Venemaa luure- ja julgeolekuteenistuste tegevust Eestis ja Eesti suunal. Jätkunud on nii Venemaa Välisluureteenistuse (SVR) kui ka Venemaa Kindralstaabi Luurepeavalitsuse (GRU) ohvitseride visiidid, mille puhul on kasutatud erinevaid legende, seda vaatamata Venemaa kodanikele rakendatud reisipiirangutele. Samuti on jätkunud juba varem kirjeldatud aktiivne värbamistegevus Venemaa territooriumil.

Venemaa Föderatsiooni Peakonsulaadi hoone Narvas, nagu see nägi välja 2022. aasta kesksuvel.
Foto: Taavi Sepp, Postimees

Luuretegevuse intensiivistumine

Kaitsepolitsei ameti hinnangul on edaspidi pigem oodata eelmainitud tegevuste intensiivistumist, kuivõrd Venemaa poliitilise ja sõjalise juhtkonna vajadus teabe järele on sõja tingimustes tavapärasega võrreldes suurem ja ootused luurele kõrgemad.

Harjumuspärane tehnoloogiasiire läänest Venemaale pole ära langenud, kuivõrd Venemaa tehnoloogiasektor ja sõjatööstus sõltub jätkuvalt lääne teadmistest ja varuosadest. Selles tehnoloogiasiidres osaleb nii luureteenistustega seotud inimesi kui ka omakasu peal väljas olevaid ärimehi. Osa sellest tegevusest on käinud ka Eesti kaudu.⁴

Lääneriigid on pärast sõjategevuse algust 24. veebruaril 2022 rakendanud Venemaa luure- ja mõjutustegevuse raskendamiseks erinevaid täiendavaid meetmeid alates konkreetsete inimeste aastateks nn musta nimekirja lisamisest, viisakeeldudest, elamislubade tühistamistest, ringhäälingulubade tühistamistest ja lõpetades konkreetsemate luuretegevuse takistamise operatsioonide ja kriminaalmenetlustega.

Kriminaalmenetlus ongi viimase astme meetmena üks kõige efektiivsemaid luuretegevuse pidurdamise meetmeid, sest toob endaga kaasa konkreetsete tagajärjed konkreetsetele inimestele ja võimaldab saada toimunu kohta olulise selguse. Samuti aitab kriminaalmenetluste tulemuste avaldamine pärssida vaenulike riikide luure- ja julgeolekuteenistuste värbamisi, sest loodetavasti mõtlevad inimesed mitu korda, enne kui koostööle asumiseks nõusoleku annavad.

Viimase 15 aasta jooksul on Eestis välisriigi luure- või julgeolekuteenistusega koostöö või riigisaladusega seotud rikkumiste eest süüdi mõistetud 31 inimest ja lisaks on jõustumata veel 2 kohtuotsust. 20 inimest on mõistetud süüdi koostöö eest Venemaa luureteenistustega, üks juhtum puudutab

koostööd Hiina luureteenistustega. Kümnel korral puudutas süüdimõistmine riigi salastatud teabe käitlemisreeglite rikkumist.

Kriminaalmenetluse efektiivsust luuretegevuse vaoshoidmisel ja ka luuretegevuse ennetamisel on tajutud viimastel aastatel läänemaailma riikides laiemalt. Läti ja Leedu on käitunud Eestiga sarnaselt, Ameerika Ühendriikides on kriminaalmenetlus ajalooliselt olnud olulisel kohal ja Ukraina on Venemaaga sõjas oleva riigina arvukalt alustanud kriminaalmenetlusi inimeste suhtes, kes on töötanud Venemaa heaks ja oma riigi vastu. Viimastel aastatel on aga paljudes teistes läänemaailma riikides, kus aastaid eelistati avalikult ja otseselt pigem mitte sekkuda, hakatud ka riigireetureid ja agente vangistama, seda vaatamata sellele, et menetlus on keerukas, aeganõudev ja riigile ka kulukas meede. Vaenuliku luurega koostööd tegevate inimeste suhtes aasta jooksul algatatud uurimismenetlused Rootsis, Norras, Saksamaal, Austrias, Slovakkias ja Poolas on märk, et kriminaalmenetlus ei ole praegu enam luuretegevuses vahele jäänule hüpoteetiline võimalus, vaid pigem oodatav reaalsus.

2021. aastal ei osatud veel Venemaa sõjategevuse algust täie kindlusega ette näha ja pigem peeti seda vähetõenäoliseks. Levinud seisukoht oli, et ka geopoliitikas võidab mõistus ja majanduslik ratsionaalsus. Venemaa juhtkond otsustas aga vastu ootusi vägivald – Ukraina-vastase sõjalise agressiooni – kasuks.

Küsimus on, kas Venemaa pikaajalise partneri Hiina Rahvavabariigi jaoks tuli Moskva agressioon naaberriigi vastu ootamatusena. Ukraina sõda on seadnud Pekingi ebameeldivasse olukorda, kuivõrd on pärssinud selgelt Hiina jaoks oluliste teemade arutelusid maailmas. Maailma riigid eeldavad ka Hiinalt selget seisukohavõttu Ukraina sõja suhtes, kuid Hiina juhtkond on senini seda pigem vältinud. Küll on Hiina seisukohad aasta jooksul muutunud sõja suhtes negatiivsemaks, kuigi jät-

⁴ Vt ka peatükist „Rahvusvaheliste sanktsioonide rikkumine, majandusjulgeolek ja korrupsioonivastane võitlus“.

kuvalt on välditud Venemaa otsest kritiseerimist. Venemaa on Hiina jaoks jätkuvalt oluline partner Hiina majandusele vajaliku tooraine impordis.

Hiina luure tegevus 2022. aasta vältel oli ühe olulise suunana keskendunud Ukraina ja Ukrainas toimuva kohta teabe kogumisele. Pärast täiemahulise sõja algust võis märgata tavapärasest mõningal määral lähedasemat koostööd Hiina ja Venemaa luureohvitseride vahel. Iseasi on, mil määral aga Hiina tippjuhtkond Venemaa jagatud informatsiooni usaldab ja mil määral otsitakse Ukrainas toimuva kohta infot lääne allikatest. Venemaa jagatava info eksitav iseloom ei tohiks kellelegi enam üllatusena tulla.

2022. aasta vältel on jätkunud Eestis asuvast Hiina saatkonnast ühtlasi ka luurelistest eesmärkidest lähtuv tegevus, millega Hiina saatkond püüab levitada enda esindatava riigi maailmavaatelist narratiivi poliitikutele, inimestele akadeemilistes ringkondades ja kohalike omavalitsuste töötajatele.

Samuti on jätkunud aktiivne ja süsteemne töö, millega püütakse saavutada Eesti toetust Hiina riigile olulistele välispoliitilistele ja majandusprojektidele. 2023. aasta saabudes on olnud tunda ka Hiina saatkonna teravamalt huvi Riigikogu valimiste ja laiemalt Eesti poliitilise maastiku vastu.

Hiina kaitseatašee kolonel Li Yusheng 9. mail 2022 Venemaa Föderatsiooni suursaatkonna juures Tallinna vanalinnas.
Foto: Rauno Volmar, Delfi

KÜBERJULGEOLEKU TAGAMINE

Venemaa agressioon Ukraina vastu tõstis ka Eesti jaoks tõsise mõjuga küberrünnakute ohutaset. Et Eesti on sõja puhkemisest alates olnud Ukraina toetajate eestvedajate hulgas, oli Kaitsepolitsei amet valmis Venemaa vastutegevuseks kübertasandil – nii otsesteks rünneteks Eesti arvutivõrkude ja taristu vastu kui ka Venemaa kübertoega mõjutustegevuse suurenemiseks. Seda enam, et sõda on fokuseerinud senisest rohkem tähelepanu Vene kodanike liikumisele – Euroopas ja mujal maailmas –, mis on olnud ka sõjasündmuste tõttu osalt pärsitud, ning sellega seoses teatud määral komplitseerinud Venemaa eriteenistuste inimluureoperatsioonide läbiviimist.

Kaitsepolitsei ameti hinnangul ei realiseerunud kübervaldkonna riskid kardetul tasemel ega mahus. Põhjuseid on mitmeid – ühest küljest on Ukraina olnud Venemaa küberoperatsioonide peamine ja prioriteetne sihtmärk juba enne sõjategevuse algust, teisalt suudab Eesti vaenulikke kübertegevust erinevate asutuste ning välispartnerite koostöös järjest paremini ennetada ja tõkestada.

Sõjale vaatamata jätkusid harjumuspäraselt Venemaa eriteenistuste küberluurekampaaniad nii Eesti kui ka teiste Euroopa riikide vastu. Eesti riigiasutuste ning kriitilise taristu arvutivõrke skaneeritakse järjepidevalt ning otsitakse haavatavusi, võimalusi sisselmurdmiseks ja ligipääsu saamiseks erinevale teabele. Seega on rünnete läbiviimise ja ennetamise teadlikkuse suurendamise kõrval Eesti küberruumi kerkuse tagamisel suur roll täita igal asutusel

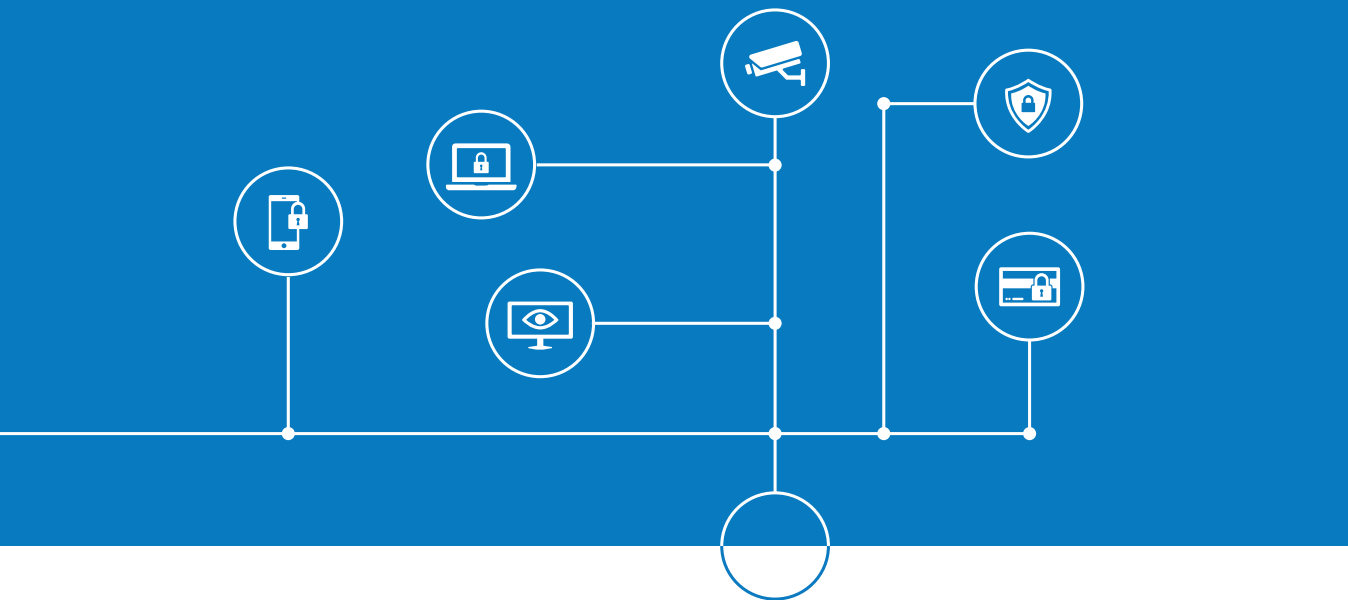
endal, tagades oma infotehnoloogiliste süsteemide ajakohasena hoidmise ning tuvastatud haavatavuste kiire paikamise.

Sõjaga seoses on uue ohuna esile kerkinud kübersabotaaz. Venemaa energiakandjatest loobumine on kaasa toonud oodatud vastureaktsioonid Euroopa riikidele. Eesmärk on mõjutada avalikku arvamust olmeliste hoobade kaudu, et lääneriigid leevendaksid sõjast tingitud sanktsioone. Sellise mõjutustegevuse üks narratiive on, et Euroopa jääb ilma Venemaa energiakandjateta, sealhulgas gaasita, pimedusse ja külma. Selle narratiivi võimendamiseks võidakse kasutada küberründeid, et häirida kriitilise taristu tööd.

Vaenulik huvi Eesti taristu arvutivõrkude vastu

Kaitsepolitsei amet peab endiselt väga tõenäoliseks, et Venemaa eriteenistused üritavad luua ebaseaduslikke juurdepääse Eesti elutähtsa teenuse osutajate ning oluliste transpordi- ja logistikaettevõtete arvutivõrkudesse, et koguda teavet ja olla valmis nende tööd vajaduse korral kübermeetmetega häirima. Seega võib Ukraina sõja tagajärjel olla suurenenud nende asutuste ja ettevõtete ring, kes on potentsiaalsed Venemaa küberoperatsioonide sihtmärgid.

Küberkeskkonnas oli ja on Venemaa huvide toetamiseks näha aktiivset mõjutustegevust. Aasta jooksul toimus mitmeid teenustökestusründeid (DDoS) Eesti

sihtmärkide vastu.⁵ Enamiku selliste rünnetega, mida saadab ulatuslik sotsiaalmeediakajastus, soovitakse luua kujutelm suurearvulisest vabatahtlike ja võimekate Venemaad toetavate häkkerite massist. Oluline on iga juhtumi puhul kaaluda, kas ja kuidas on otstarbekas selliste rünnete puhul infot avalikkusega jagada. Tuleks ka alati mõelda, kas just laialdane sõnumilevik pole olnud ühe või teise teenustööstusründe eesmärgiks ja toeks muudele mõjutustegevuse sõnumitele.

Eesti on varasematel aastatel olnud atraktiivne paljudele Venemaa kodakondsusega IT-alal tegutsevatele ettevõtjatele ja spetsialistidele, sest on olnud võimalus luua ettevõtte Euroopa Liidu liikmesriigis, saada Schengeni viisa, suhelda oma emakeeles ning lihtsustada kutsetega teiste Venemaa kodanike võimalust reisida, elada ja töötada Schengeni tsoonis. Venemaa algatatud agressioonisõda ning sellest tingitud viisade ning elamislubade väljastamise järsk piiramine Venemaa kodanikele on neid võimalusi oluliselt vähendanud. Septembris 2022 alanud mobilisatsioon on Venemaa kodanikele pannud peale lisapinge. Mobilisatsiooni vältimiseks soovivad paljud Venemaa kodanikud Venemaalt lahkuda ja hankida Schengeni riikide dokumente ning elamislubasid. Venemaa kodanikele kehtestatud piirangutest möödapääsemiseks kasutatakse kõikvõimalikke erandeid, sh ka töötamine infotehnoloogia sektoris, kus piirangud välistöötajatele on leebemad.

Kaitsepolitsei ametile teadaolevalt ei vasta mitmete Venemaalt Eestisse tööle asunud IT-töötajate ja arvutiekspertide tegelikud oskused ja kvalifikatsioon

taotluses toodule ning info- ja kommunikatsioonitehnoloogia vallas töötavatele inimestele kehtestatud erandit on kasutatud ära Venemaalt lahkumiseks. Osa Eesti ettevõtjaid ei kontrolli piisavalt põhjalikult värvatavate töötajate tausta, kuna töötajate puudust soovitakse kiiresti ja kergelt leevendada. Leidub ka neid, kes vaatavad nõuetele erinevatel põhjustel läbi sõrmede ning tegutsevad sisuliselt nn viisavabrikutena. Sageli jäävad sellised inimesed ja ettevõtted tugevalt seotuks Venemaaga, omades seal Eestis loodud firmade filiaale või peaettevõtteid ja teisi koostööpartnereid, kes on Venemaa seadustest tulenevalt kohustatud tegema igakülgset koostööd Venemaa võimudega, sh eriteenistustega.

Viimase aasta jooksul on Eesti info- ja kommunikatsioonitehnoloogia sektorisse soovinud tööle asuda ka inimesi, kes on saanud Venemaa kõrgkoolides lisaks akadeemilisele haridusele ka sõjalise ettevalmistuse ja väljaõppe sõjalistes kateedrites ning on Venemaa reservohvitserid. Ka on teada, et Venemaa relvajõud kaasavad selliseid inimesi, kel sõjaväeteenistus on küll läbimata, kuid kel on olemas spetsiifilised arvutioskused tehniliste ülesannete täitmiseks. Venemaa süsteemis on tsiviil- ja militaarsektor omavahel läbi põimunud ja täiel määral kaasatud sõjaliste eesmärkide saavutamiseks. Samuti on välismaal asuvad Venemaa kodanikud kohustatud järgima Venemaa Föderatsiooni konstitutsiooni § 59 lõiget 1, mille kohaselt on isamaa kaitse iga Vene kodaniku kohus ja kohustus. On igati tõenäoline, et välismaal asuvaid Venemaa kodanikke püütakse kaasata Venemaa eriteenistuste luurelistesse tegevustesse.

⁵ Riigi Infosüsteemi Amet (RIA) sai mullu infot 2672 mõjuga küberintsidendi kohta (seda on caviiendiku võrra enam kui 2021. aastal). Kõige rohkem saadi teada inimeste andmeid koguvatest õngitsuslehtedest (1206), teenusekatkestustest (344) ja kasutajakontode ülevõtmisest (236). Pettustest teavitati 224-l ning kontode kompromiteerimisest 164 korral. RIA-le anti mullu teada 302 ümmistusrünnakust, millest 100 olid mõjuga, ning 21 lunavararünnakust.

Lääneriigis asuv IT-ettevõte,
tihtipeale Venemaa/SRÜ
taustaga inimeste
osalusega

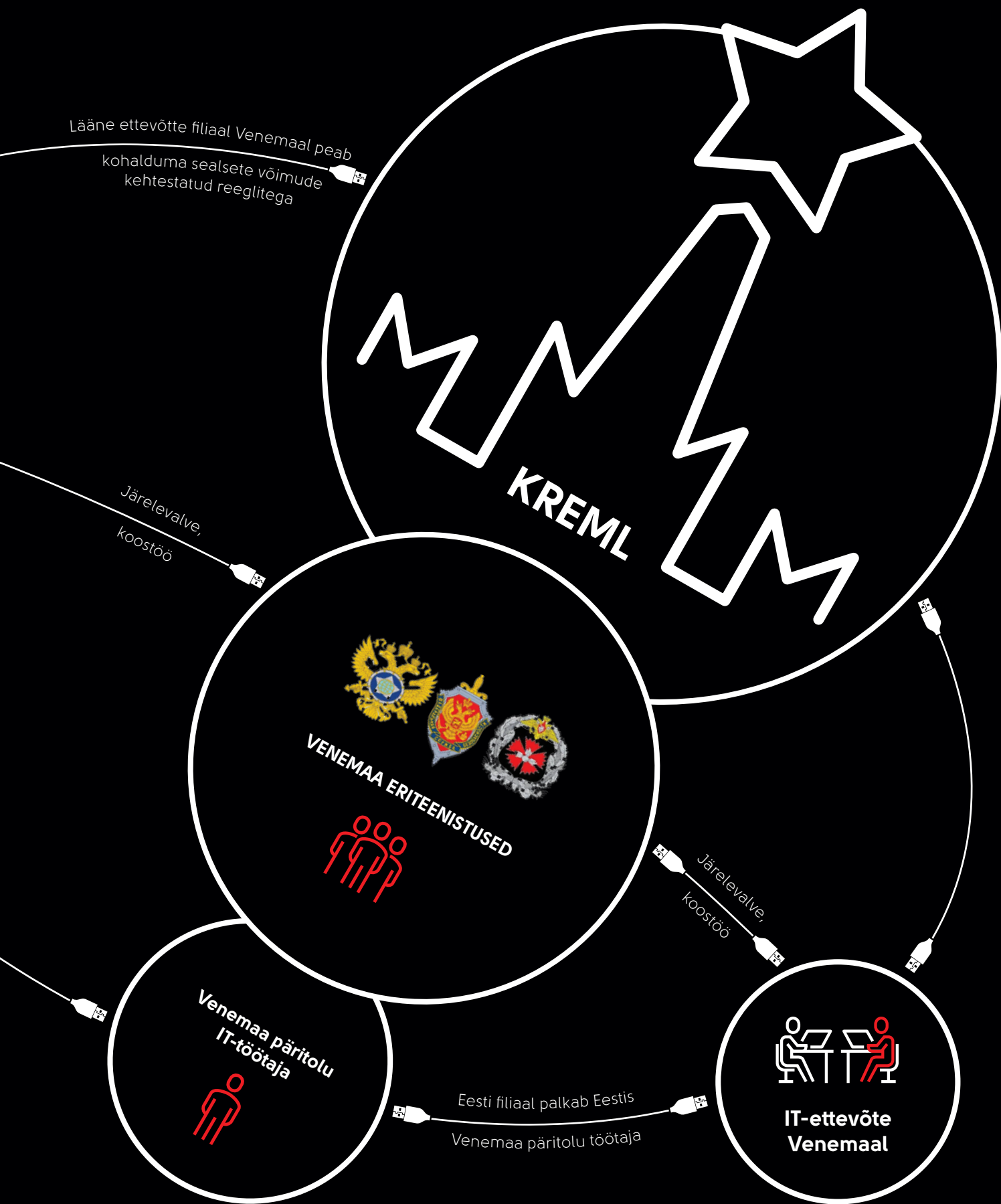
Sotsiaalmeedia kanalites (Telegram jms) jagatakse infot ja õpetatakse, millisel viisil peaks Eestisse elama asuda soovivad inimesed täitma ametlikke dokumente, et pääseda kehtestatud sanktsioonidest. Samuti soovitakse sellistes kanalites leida Eesti kodakondseid, kellega abielludes oleks võimalik saada Eesti elamisluba.

Eesti kohus on jõustunud kohtuotsustega võtnud selles küsimuses selge seisukoha: Vene kodanike kaebused, et neile pole antud viisat Eestis IT-spetsialistina töötamiseks või nende viisad on tühistatud, on jäänud rahuldamata. Halduskohus kordas kohtute varasemaid seisukohti, et välismaalasel ei ole subjektiivset õigust viisale. Samuti märkis kohus, et agressorriigi kodanikel puudub õigustatud ootus eeldada, et nad saavad jätkata oma tavapärast elu ja et neid võetakse välisriikides turismi, külastamise või töötamise eesmärgil avasüli vastu, kui nende kodakondsusjärgne riik (praegusel juhul Venemaa Föderatsioon) on alustanud sisulise sõjategevusega.

Küberjulgeoleku fookuse püsimine Venemaal ei tähenda, et teistest riikidest pärit ohustajad kuhugi kadunud oleks. Hiina kübernuuskurid töötavad samuti väsimatult Eesti võrkudesse ligipääsu saamise ja turvahaavatavuste ärakasutamise nimel.

Samuti võib Hiinas toodetud tehnoloogia tunduda ahvatlevalt odav ja kättesaadav, kuid see võib sisaldada pahavara ning anda ligipääsu Eesti võrkudele ja nendega ühendatud seadmetele. Infotehnoloogia valdkonnas tegutsevatele Hiina kodanikele ning ettevõtetele (nii Hiinas endas kui ka välismaal) kehtib samuti lojaalsus- ja koostöökohustus Hiina võimudega, sh ka kohustus koostöö või teenuse osutamise käigus saadud andmeid vajaduse korral edastada.

Palkab Venemaa töötaja Eesti filiaali

Venemaa sidemetega IT-töötaja

RIIGISALADUSE KAITSE

Kaitsepolitsei amet on täheldanud, et riigisaladus satub avalikuks saamise ohtu jätkuvalt ennekõike seetõttu, et inimesed on hooletud – nad ei ole endale selgeks teinud nõudeid ja kohustusi, mis riigisaladuse hoidmise ja kasutamise kaasas käivad. Mitmeid rikkumisi oleks saanud vältida põhiliste riigisaladuse kaitse nõuete järgimisega.

Näiteks peab salastatud teabe tutvustamisel või elektroonilisel edastamisel teisele inimesele või salastatud teabega koosoleku kokkukutsumisel veenduma, kas kõigil, kellele see info koosolekul teatavaks saab, on ikka olemas vastava taseme riigisaladusele juurdepääsu luba. Ühtlasi on vaja teadvustada, et salastatud teabe elektrooniline töötlemine on lubatud üksnes töötlussüsteemis, mille on akrediteerinud Välisluureamet, mitte suvalises arvutivõrgus.

2022. aastal esitati Kaitsepolitseiametile 159 teatist riigisaladusega ümberkäimise reeglite rikkumise kohta, mis on samas suurusjärgus, kui viimase viie aasta jooksul keskmiselt. Kaitsepolitsei amet julgustab riigisaladusi ja salastatud välisteavet töötlevaid asutusi alati teavitama võimalikest riigisaladuse käitlemise nõuete rikkumise kahtlustest, et riske maandada – ka pelgalt kahtluse korral on teavitamine kohustuslik.

Riigisaladuse kaitse esimene liin on piirang, et sellele pääsevad ligi vaid need inimesed, kellele on antud juurdepääsuõigus piiratud tasemega riigisaladusele või kes on läbinud julgeolekukontrolli (s.o juurdepääsuloa taotlemine konfidentsiaalse või kõrgema taseme riigisaladusele). Julgeolekukontrolli eesmärk on selgitada välja inimesega või ettevõttega seotud võimalikud julgeolekuriskid, mis võivad seada ohtu talle usaldatud riigisaladuse kaitse.

Julgeolekukontrolli teevad Eestis julgeolekuasutused – Kaitsepolitsei amet ja Välisluureamet. Kaitsepolitsei amet on peamine julgeolekukontrolli tegija, seda nii tsiviil- kui ka militaarstruktuurides ning samuti eraettevõtetele. Välisluureamet teeb julgeolekukontrolli enda töötajatele, (v.a peadirektor ja tema asetäitjad), Kaitsepolitseiameti peadirektorile ja tema asetäitjatele; Siseministeeriumi kantslerile ja asekanclerile ning prokuröridele.

Julgeolekukontroll (s.o juurdepääsuloa taotlemine konfidentsiaalse või kõrgema taseme riigisaladusele) viiakse läbi riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduses ja julgeolekuasutuste seaduses sätestatud alustel ning haldusmenetluse seaduse põhimõtteid järgides. Riigisaladusele juurdepääsu luba antakse pärast julgeolekukontrolli läbimist.

Julgeolekukontroll

Et julgeolekukontroll on inimese põhiõigusi oluliselt riivav haldusmenetlus, tuleb juurdepääsu taotleda vaid siis, kui inimesel on vajalik tutvuda riigisaladuse või salastatud välisteabega või seda muul viisil töödelda. Riigisaladusele juurdepääsuloa taotlemisega annab inimene nõusoleku enda andmete kogumiseks teistelt inimestelt, aga ka asutustelt-ettevõtetelt. Seetõttu tuleb taotlejatel ja toetavatel asutustel arvestada, et julgeolekukontroll pole mõeldud selliseks tausta- või usaldusväärse kontrolliks, mis pole seotud riigisaladuse töötlemise vajadusega.

Aastatel 2018–2022 on Kaitsepolitseiamet keeldunud juurdepääsuloa andmisest või selle kehtivuse pikendamisest 34 korral ning andnud juurdepääsuloa taotletust lühemaks ajaks 15 korral. Kuue inimese juurdepääsuluba tunnistati eri põhjustel kehtetuks.

2021. aastal lõpetati julgeolekukontroll peadirektori otsusega 4 inimese suhtes, kelle kohta polnud võimalik andmeid koguda seoses nende pikaajalise viibimise ja/või elamisega välisriikides. Samuti olid mõned inimesed võtnud naturalisatsiooni korras teise riigi kodakondsuse, millest keeldusid loobumast.

Statistika riigisadaladusele juurdepääsuloa andmisest keeldumise ja taotletust lühemaks ajaks andmise kohta 2018–2022

	2018	2019	2020	2021	2022
Keeldumine	4	5	11	8	6
Lühemaks ajaks andmine	2	2	4	4	3
Kehtetuks tunnistamine	4	–	–	2	–
Ei vasta nõuetele	1	–	–	1	–
Peadirektori otsus	–	–	–	4	–

Juurdepääsuloa andmisest keeldumise ja taotletust lühemaks ajaks andmise peamised põhjused on:

1. kahtlustatavana või süüdistatavana kriminaal- või kohtumenetluses osalemine;
2. ebausaldusvärsus või andmete tahtlik varjamine juurdepääsuloa taotleja ankeedis;
3. julgeolekukontrolli vestlusele ilmumine narkootiliste ainete tarvitamise tunnustega, mida saab arvestada ebausaldusväärse käitumisena;
4. halb majanduslik olukord;
5. juurdepääsuvajaduse puudumine;
6. sõltuvuskäitumine (nt alkoholi ja teiste meelemürkide või hasartmängude suhtes).

Viimastel aegadel on inimeste majanduslikku olukorda mõjutanud üldine elukalliduse, eriti energia- ja toiduhindade kasv, krüptoraha vääringute langemine ning eluasemelaenu intresside tõus. Need negatiivsed mõjud inimeste majanduslikule olukorrale ei ole saanud päevapealt, aga nad avaldavad kindlasti mõju, kui inimene ise kaasnevaid ohte ei teadvusta ega hinda oma majanduslikku võimekust realistlikult.

Majandusraskustes inimesed, kes töötavad materjalidega, mis sisaldavad riigisaladust, võivad muutuda kergeks sihtmärgiks nii tavalistele kurjategijatele kui ka välisriikide luureasutustele. Läbi aegade on inimeste kitsikusse sattumist ära kasutatud, et tänuväheks „abikäe“ ulatamise eest saada neilt salajast infot, mõjutada neid töötama välisriigi huvides.

Aastatel 2019–2021 keeldus Kaitsepolitsei amet juurdepääsuloa andmisest juurdepääsuvajaduse puudumise tõttu kokku kümnele inimesele. See tähendab, et juurdepääsuluba taotlev asutus ei suutnud julgeolekukontrollis põhjendada, millise salastatud teabe (konfidentsiaalne ja/või kõrgem tase) või salastatud välisteabe töötlemiseks üks või teine inimene juurdepääsuluba vajab. Kõigil nendel juhtudel oli riigisaladusele juurdepääsuloa taotlejal enda

tööülesandeid võimalik täita ilma juurdepääsuloata ning julgeolekukontrolli läbimata.

Riigisaladust töötlevatel asutustel on kohustus korraldada oma töötajatele koolitusi salastatud teabe kaitse ja elektroonilise teabeturbe valas. Enamik asutustest võtab vajadust oma töötajaid riigisaladuse alal harida tõsiselt – näiteks on töötajad kohustatud vähemalt korra aastas läbima vastavasisulise testi või korraldatakse teabepäevi. Kahjuks on aga ka selliseid asutusi, kus riigisaladusega ümberkäimise oskuste ja teadmiste omandamine jäetakse inimese enda hooleks, suurendades sellega riski, et reeglid võivad saada rikutud ja saladus võib sattuda ohtu.

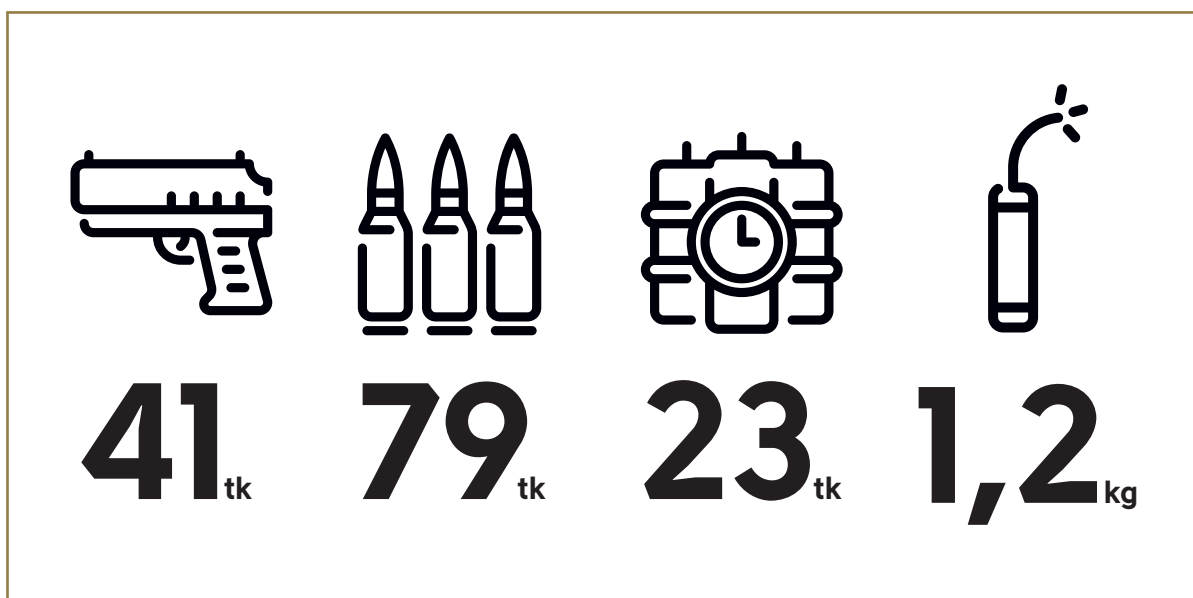
Kaitsepolitsei amet korraldab regulaarselt ja võimaluste kohaselt riigisaladuse kaitse valdkonna koolitusi asutustes, kes töötlevad salastatud teavet. Peamised koolitusvaldkonnad on riigisaladuse kaitse üldpõhimõtted ja võimalikud rikkumised, julgeolekuohud jms. Samuti viib Kaitsepolitsei amet läbi koolitusi salastatud teabe registri pidajatele. Koolitused on asutustele tasuta ning nende täpsema sisu ja aja saab eelnevalt kokku leppida, pöördudes e-posti aadressile riigisaladus@kapo.ee.

RAHVUSVAHELISE TERRORISMI TÕKESTAMINE

Tulirelvade ja/või lõhkeseadeldiste ebaseaduslik käitlemine

2022. aastal Eestis lõhkeaine ebaseadusliku käitlemisega seotud plahvatusi ei toimunud. Kaitsepolitseiamet konfiskeeris kokku 41 tulirelva, 79 ühikut lahingumoonat, 23 lõhkeseadeldist (sh lõhkepaketid ning nende olulised osad) ja ca 1,2 kg lõhkeainet.

2022. aasta ei ole muutnud olukorrapilti Eestis seoses lõhkeaine, tulirelvade ja laskemoona ebaseadusliku käitlemisega – neist lähtuv julgeolekuoht on hetkel madal. Sõda Ukrainas võib Kaitsepolitsei ameti hinnangul tulevikus kaasa tuua muudatusi ebaseadusliku lõhkeaine- ja relvaäri seotud ringkondade tegevuses. Praegu ei ole teadaolevalt sõjaga seotud illegaalseid relvi ega lõhkeaineid Eestis tuvastatud.

2022. aastal algatas Kaitsepolitseiamet kolm kriminaalasja, mis on seotud tulirelvade ja/või lõhkeseadeldiste ebaseadusliku käitlemisega.

Algatatud kriminaalasjad näitavad, et kahetsusväärset on ebaseaduslikus käibes endiselt tulirelvi ja lõhkematerjali. Seepärast on oluline teadvustada, et igasugune info detektorismiga tegelevate inimeste kohta ning vabatahtlik relvade ja lõhkeainete loovutamine võivad päästa elusid.

- Esimese kriminaalasja puhul said kahtlustuse tulirelva ja lõhkeseadeldise ebaseaduslikku käitlemist käsitleva karistusseadustiku paragrahvi alusel viis inimest ning läbiotsimisel konfiskeeriti 57 ühikut ebaseaduslikku laskemoona, 36 ebaseaduslikku tulirelva (sh MG-42 kuulipilduja, kaks MP 40 kuulipildujat, vintpüssid ja käsitulirelvad) ning suures koguses erinevaid ebaseaduslikke tulirelva osasid.
- Teise kriminaalasja kahtlustuse kohaselt valmistas üks inimene lõhkeseadeldisi ning tema kodust leiti läbiotsimise käigus lõhkeseadeldise valmistamiseks olulisi osasid – lõhkeainet ja süütenööri.
- Kolmas kriminaalasi puudutas samuti ebaseaduslike tulirelvade ja lõhkematerjalide omamist. Kriminaalasja menetlus on pooleli.

2022. aastal jõudsid eri lahenduseni ka kolm kriminaalasja, mille Kaitsepolitseiamet oli algatanud 2021. aastal:

- 13. märtsil 2021 Tallinnas Pärnu maantee bussipeatuses süüdistuse kohaselt plahvatuse korraldanud 54-aastase mehe mõistis Harju maakohus süüdi ning teda karistati 11 aasta ja 6 kuu pikkuse vangistusega. Kohtuotsus ei ole veel jõustunud.
- 18. novembril 2021 Tallinnas Riigikogu ja Kaitsepolitseiameti hoone pihta süütepudeleid loopinud 38-aastase mehe suhtes algatatud kriminaalmenetlus lõpetati, sest ta tunnustati süüdimatuks ning talle kohaldati psühhiaatrilist sundravi. Kohtuotsus on jõustunud.
- 14. detsembril 2021 Tallinnas Ilmarise tänava piirkonnas toimunud plahvatus osutus enesetapuks isevalmistatud lõhkeseadeldisega ning kriminaalmenetlus lõpetati.

Riigikaitseobjektid ning keemilise, bioloogilise, radioloogilise ja tuumamaterjaliga seotud ohud

Venemaa rünnakud Ukraina tsiviiltaristu ning kriitilise infrastruktuuri vastu näitavad, et agressiooni korral ei ole ohustatud mitte ainult selgelt kindlaks määratud riigikaitseobjektid. Kaitsepolitsei ameti töö on otseselt seotud vaid viimastega – amet annab nõu riigikaitseobjektide riskianalüüside koostamisel, turvaplaanide väljatöötamisel ning õppuste korraldamisel. Et potentsiaalseid sihtmärke on aga rohkem, siis nende valmisoleku tagamine võimaliku sabotaaži või rünnaku tõrjumiseks vajab senisest enam teadvustamist.

Kui varasematel aastatel on Kaitsepolitsei amet keemilise, bioloogilise, radioloogilise ja tuumamaterjaliga (CBRN⁶) seotud ohtusid avalikkuses käsitlenud ennekõike islamiterrorismi kontekstis, siis Ukraina sõja tõttu on senisest enam aktuaalseks muutunud tuumajaamade turvalisuse küsimus. Eestis praegu kaitset vajavat tuumajaama ei ole, küll aga võivad meid mõjutada naaberriikide tuumajaamade vastu toime pandud rünnakud.

Potentsiaalseks ohuks pikas perspektiivis on Ukraina sõja käigus Venemaa vägede kontrolli alla sattunud strateegilised objektid ning sealt liikvele läinud radioaktiivsed ja/või muud ohtlikud ained.

CBRN-ohudeks valmisoleku tõhustamiseks on Kaitsepolitsei amet koostanud CBRN-hädaolukorra lahendamise plaani, moodustanud asutusteülese juhtrühma ning koostanud juhendid CBRN-kriisi ajal kasutamiseks. Lisaks on koostöös Sisekaitseakadeemiaga loomisel CBRN-esmareageerijate baaskoolitus.

Tähise CBRN all käsitletakse ainult kuritahtlikust tegevusest põhjustatud sündmusi, mitte õnnetusi. CBRN-materjalidega seotud sündmused, mis toimuvad seoses inimliku eksimuse ehk õnnetuse või näiteks seoses loodusõnnetustega, tuleb liigitada ohtlike

ainetega seotud intsidendiks ehk HAZMAT⁷-sündmuseks. Juhtivaks asutuseks õnnetuspõhiste sündmuste korral on olenevalt sündmusest Päästeamet (keemiaohud), Keskkonnaamet (kiirgus- ja tuumaohud), Terviseamet (bio-ohud). CBRN-juhtum, mis võib olla rünnak, on politseisündmus, mille lahendamist juhib Kaitsepolitsei amet ning teistel kaasatud ametkondadel on selle juures oluline toetav roll.

Islamistlike terroriorganisatsioonide mõju ja muutuvad toimetehhanismid

Terrorismioht Euroopas ei ole viimasel ajal oluliselt vähenenud, küll aga on seda terrorirünnakute hulk. Olulist rolli on siin mänginud Euroopa riikide terrorismivastane võitlus. Paljud terrorirünnakud on ennetatud nende planeerimise etapis. Rahvusvaheline terrorismioht Euroopas on siiski endiselt üks peamistest ohtudest julgeolekule. Terroriorganisatsioonide eesmärk on oma mõju suurendada ja taastada rünnakute korraldamise võimekus lääne-riikide vastu, sealhulgas Euroopas. Jätakuvalt kujutavad enim ohtu Daesh (tuntud ka kui Islamiriik) ja Al-Qaeda oma liitlas- ja haruorganisatsioonidega.

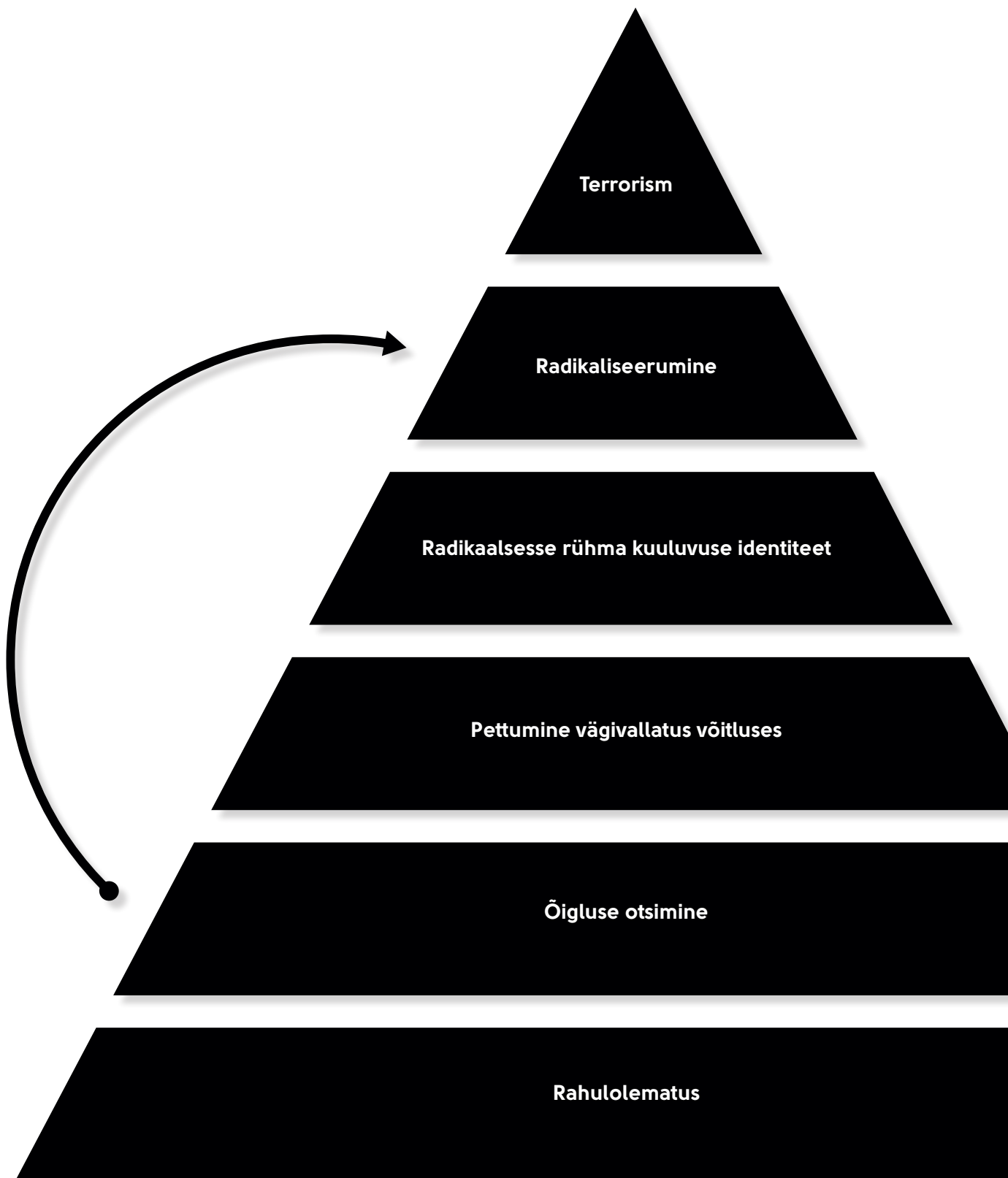
Sarnaselt 2021. aastaga ohustavad terroriorganisatsioonid terveid regioone – Lähis-Ida, Kesk-Aasia, Kagu-Aasia, Põhja- ja Ida-Aafrika ning Saheli piirkonda⁸. Lähis-Ida riikide kõrval on terrorismioht oluliselt suurenenud Aafrikas ja Kesk-Aasias. Ainuüksi Daesh oma liitlastega korraldas rünnakuid 20 Aafrika riigis. Terroristlikud organisatsioonid kasutavad edukalt ära riikide nõrkust ja poliitilist ebastabiilsust. Daesh ja Al-Qaeda liiguvad järjekindlalt oma strateegiliste eesmärkide suunas islamistliku riigi või islamistlike riikide loomiseks ja olemasolevate riigikordade kukutamiseks.

Afganistan on muutunud terroristlikele organisatsioonidele turvaliseks asukohariigiks hoolimata erinevate rühmituste omavahelisest võitlusest. Afganistanis tegutsevad terroristlikud organisatsioonid ohustavad ka naaberriike Kesk-Aasias.

6 CBRN (*chemical, biological, radiological and nuclear defence*) – ingliskeelne akronüüm, millega tähistatakse keemilise, bioloogilise, kiirgus- ja tuumavaldkonna kuritahtlike ohte ja kaitset nende eest.

7 HAZMAT (*hazardous material incidents*) – ingliskeelne akronüüm, millega tähistatakse ohtlike ainete seotud juhtumeid.

8 Saheli piirkonnaks on hakatud nimetama vööndit Põhja-Aafrikas Sahara kõrbeala ja savanni vahel. See piklik ala ulatub läänest itta ca 5400 km pikkuselt, ühendades Atlandi ookeani ja Punase mere ranniku, ning on kõige laiemas kohas 1000 km laiune, kuid enamasti vaid mõnisada kilomeetrit lai. Vöönd jookseb läbi kümne Aafrika riigi.

Venemaa agressioon Ukraina vastu on vähendanud avalikkuse tähelepanu rahvusvahelisele terrorismiohule. Euroopa idapiiri riigid keskenduvad Euroopasse saabuvate põgenike hulgast ohtlike inimeste tuvastamisele. Ida-Euroopa riikide piirikontrolli ja julgeolekuasutuste koormus on seetõttu pretseeditult suur. 2021. aastal palju tähelepanu pälvinud Valgevene ebaseadusliku rände vahendamise operatsioon, mille käigus liikus Läti, Leedu ja Poola piirile tuhandete kaupa sisserändajaid, jätkub madalama intensiivsusega. Sellele lisandus Ukrainast sõja eest põgenevate riskiriikide kodanike laine. Alates veebruarist 2022 on Ukrainast Euroopa Liitu sisenenud üle 280 000 inimese, kellel pole ka Ukraina kodakondsust. Nende hulgast on tabatud ka terrorismiga seotud inimesi.

Kaitsepolitsei ameti hinnangul ei suurenda sõda Ukrainas lähiajal terrorismiohtu Euroopas. Samas on mitmeid asjaolusid, mis muudavad Ukraina sõjatandri terroristidele ja äärmuslastele atraktiivseks:

- Ukrainas kasutatud relvade ja lõhkeainetega võidakse püüda salakaubitseda;
- sõjakeerist ja sellega kaasnevat segadust saab kasutada rändeks Euroopasse;
- Daesh ja Al-Qaeda on soovitanud oma liikmetel sõjas mitte osaleda, kuna see sõda ei toeta nende ideoloogiat, kuid samas soovitatakse kasutada sõjaga kaasnevat võimalusi:
 - saada sõjalist väljaõpet ja oskust erinevate relvade kasutamiseks;
 - luua võrgustikud tulevaste rünnakute korraldamiseks ja nende tagamiseks vajaliku varustusega;
 - kasutada Ukraina sõjas kasutatavat taktikat terroristlikes rünnakutes lääneriikide vastu.

Radikaliseerumine

Terroristlik propaganda on kriitilise tähtsusega tööriist inimeste radikaliseerimiseks, värbamiseks ja rünnakute korraldajate inspireerimiseks. Mitmekeelset propagandat edastatakse peamiselt sotsiaalmeedias ja krüpteeritud andmevahetusplatvormidel. Kuna suured sotsiaalmeediaplattformid püüavad terroristliku propaganda levikut piirata, kasutatakse selleks platvorme, kus kasutajaks saamine ei nõua isikuandmete avaldamist ja autentimist.

Propaganda põhisõnumiteks on tavaliselt lääneriikide ja demokraatliku maailmavaate vastane narratiiv; vägivalda õigustamine oma eesmärkide saavutamisel; islamiväärtuste diskrimineerimine läänes ja lääneriikide osalemine terrorivastases võitluses islamiriikides.

Euroopas elavate inimeste radikaliseerumine on terroristlike organisatsioonide strateegiline eesmärk. Enda korraldatavate rünnakute võime vähenemist soovivad terroristlikud organisatsioonid asendada oma Euroopas elavate toetajate tegevusega.

Sotsiaalmeedia kasutamine äärmusliku ideoloogia edastamisel on oluliselt muutunud. Euroopas on mitmeid äärmuslikke usuideolooge kriminaalkorras karistatud terrorismi toetamise ja vägivalda õhutamise eest. Sarnaste stsenaariumide vältimiseks postitatakse sotsiaalmeediasse sisu, kus äärmusideoloogiat edendavad sõnumid on varjatud – sotsiaalmeedia postitusele lisatakse krüpteeritud suhtluskanalite aadressid, kus huvitatud inimene saab ligi ilustamata materjalile. Populaarsed sotsiaalmeediakanalid võimaldavad teenida postituste ja kanalite reklaamilepingutega n-ö legaalselt sissetulekut, kuid tegelik kasusaaja võib olla äärmusorganisatsioon.

Kaitsepolitsei amet on tuvastanud Eestis sotsiaalmeedias usuliste tõekspidamistega põhjendatud, kogukondade vastandumist õhutavaid postitusi. Jutlustaja ehitab oma sõnumid üles sarnaselt Euroopas levitavate sõnumitega, andes otseselt vägivaldale kutsumata selgelt mõista, et erinevat usku inimesed

NORDIC MUSLIM

Nordic Muslim
@nordicmuslim 2.89K subscribers 115 videos
Madinah Islamic University graduate from Estonia. I created this channel f... >

Subscribe

HOME
VIDEOS
SHORTS
LIVE
PLAYLISTS
COMMUNITY
CHANNELS
ABOUT

Videos ▶ Play all

My First Drone Video: Scenic Lighthouse With Soothing...
276 views • 11 days ago

Last Day of the Qur'an Reading Challenge | Day 31
272 views • 1 month ago

Join The Qur'an Reading Challenge | Day 30
172 views • 1 month ago

Join The Qur'an Reading Challenge | Day 29
133 views • 1 month ago

Join The Qur'an Reading Challenge | Day 28
142 views • 1 month ago

Friday Sermon: Making Plans & Setting Goals As A Muslim
379 views • 1 month ago

ei tohi üksteise tavasid arvestada, ning soovitades moslemitel otseselt vastanduda Eesti üldlevinud tavadele. Sellised üleskutsed on Eestis suunatud sisserändajatele, takistades nõnda otseselt nende integreerumist ja hakkamasaamist.

Üheks näiteks on 32-aastane islami jutlustaja RR. Ta postitab regulaarselt oma jutlusi ja monolooge sotsiaalmeediasse. Kuigi tema sõnumid ei kutsu vägivalle, kutsub ta selgelt moslemeid Eesti kultuuriruumist eralduma.

Kuvatõmmis kodulehelt

Islamistliku propaganda tulemusel on radikaliseerumise ja rünnaku korraldamise arengupüramiid muutunud. Varem seostas radikaliseerunud inimene end konkreetse terroriorganisatsiooniga, sai rünnaku korraldamiseks taktikalise ja relvade käsitlemise väljaõppe. Viimastel aastatel on radikaliseerumise ja rünnakute korraldamise üleskute tulemuseks ründevõimekuse loomine. Potentsiaalsetel ründajatel ei pruugi olla terroriorganisatsioonidega sidemeid, rünnaku motivatsioon ei pruugi olla terroriorganisatsioonide eesmärkide toetamine, vaid maailmavaatest lähtuv. Rünnatakse radikaliseerumise käigus tekkinud viha ja inspiratsiooni ajel.

Kaitsepolitsei amet on täheldanud Eestis noorukite ja isegi mõnedel juhtudel alaealiste vastuvõtlikkust radikaliseerumisele. Seda peamiselt sotsiaalmeedia mõjutusel. Radikaliseerunud jagavad eelkõige islamistlikku maailmavaadet. Enam ei ole oluline konkreetse gruppi või organisatsiooni kuulumine. Teemad nagu usuteotus, islamofobia, usureeglitega vastuolus liberalism⁹ on muutunud olulisemaks kui terroristlike organisatsioonide üleskutsed võidelda nende poolt ja nende eesmärkide nimel. Euroopas ja Eestis on ohtlikel isikutel tuvastatud ka psüühilisi häireid.

⁹ Näiteks LGBTQ-kogukonna võrdne kohtlemine, teiste uskude aktsepteerimine, ilmalike tavade ja seaduste üliluslikkus usureeglite üle jms.

Olukord Eestis

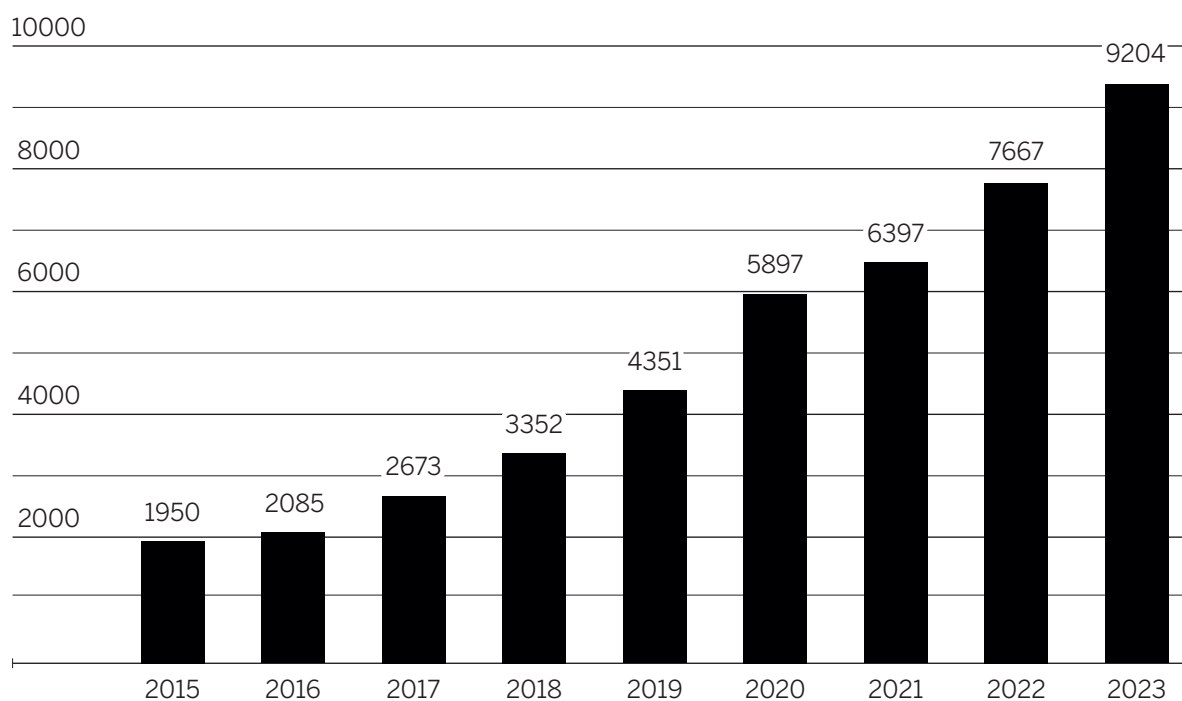
Eestis on terrorismioht madal, kuid terrorirünnakuid täielikult välistada ei saa. Varasemates aasta-araamatutes on Kaitsepolitsei amet viidanud, et Eesti usuäärmutluse ja islamistliku terrorismi valdkonnas on paarkümmend julgeolekule ohtlikku inimest. 2022. aastal ei üritanud Kaitsepolitsei ameti andmetel ükski Eesti elanik ühineda terroristliku organisatsiooniga või asuda elama terroristide hõivatud maa-alale.

2022. aastal kehtestas Siseministeerium Kaitsepolitsei ameti ettepanekul 23 korral sissesõidukeeldu neile, kes ohustavad julgeolekut terrorismi ja islamistliku mõjutustegevuse tõttu.

Venemaa, Ukraina ja Valgevene kodanike tööturult lahkumise või piiramise kompenseerisid mitmed Eesti ettevõtjad Kesk-Aasia riikide kodanike värbamisega. Kesk-Aasiast pärit inimeste lühiajalisele tööle värbamine kasvas märkimisväärselt – 2021. aastaga võrreldes neli korda¹⁰ – ja sealt värvatud moodustasid riskiriikidest pärit lühiajaliselt tööle registreeritud inimestest 76%.

Kesk-Aasia riikide kodanike töörande kasv tõi pea kohe kaasa viited, et töötajate vahendamise tegevused lisaks ettevõtjatele ka kurjategijad. Samuti tuli 2022. aastal tegeleda mahuka kaasusega, mille keskmes olid terrorismikahtlusega lühiajalised töötajad Kesk-Aasiast. Nüüdseks on kõik selle juhtumiga seotud lühiajalised töötajad Eestist lahkunud.

Eestis elavate riskiriikidest* pärit välismaalaste hulga muutus alates 2015 (aasta alguse seisuga)

* Silmas on peetud kitsamalt riike, kust võib lähtuda islamistlik terrorism.

10 2022. aastal oli lühiajalise töötamise luba antud 3152 Kesk-Aasia riikide kodanikule.

Islamitaustaga riskiriikidest¹¹ pärit Eestisse elama asunud välismaalaste arv kasvab pigem kiirenevas tempos. Viimase kuue aastaga on see arv neljakordistunud (vt graafik). Koroonapandeemia tõttu ajutiselt vähenenud ränne on taastunud. Islamiusuliste suurenenud kogukonnaga kasvavad paratamatult ka teised ohutegurid: tihenevad kontaktid riskiriikidega, päritoluriikide probleemid kanduvad Eestisse ja suureneb radikaliseerumise tõenäosus. Tähtis on Eestisse elama asuvate inimeste kiire integreerimine meie ühiskonda ja kinniste kogukondade tekke vältimine.¹² On oluline, et Ukraina põgenike integreerimise programmide suure mahu tõttu ei väheneks riskiriikide kodanike integratsioonile osutatav tähelepanu.

Eesti rahvastiku struktuuri muutused sarnanevad teiste Euroopa riikide arengusuundumustega. Uute stabiilselt suurenevate ja püsivalt Eestis elavate kogukondadega kaasnevad väljakutsed nii integratsiooni, hariduse, tööturu kui ka välissuhete valdkonnas. Teiste riikide probleemide kandumine Eestisse toimub kogukondade kaudu. Julgeoleku ja terrorismi ennetuse vaates tuleb tagada praegusest laiem välissuhtluse, julgeoleku ja õiguskaitse alane koostöö riikidega, kellega Eestil praegu sellelaadne koostöö puudub või kellega Eesti ei ole koostöövõimalusi veel leidnud.

Samas peab riik sisserändepoliitikat kehtestades realistlikult hindama, kui suure immigratsiooniga me suudame toime tulla – milline on ühiskonna lõimimisvõime ning kui palju on riik valmis ressursi eraldama konkreetseteks tegevusteks sisserändajate integreerimisel ja paratamatult kaasnevate ohtude maandamisel.

Äärmusluse ja terrorismi rahastamine

Terroristlikud organisatsioonid ja äärmusliikumised rahastavad oma tegevust nii ebaseaduslikult kui ka seaduslikult saadud rahast ja muust varast. Eelistatakse eraisiku rahalist annetust. Seda on võimalik lihtsalt teha ja raha üle kanda. Terroriorganisatsioonid on virtuaalvääringud edukalt kasutusele võtnud, kuid suure volatiilsuse ja mõnedel juhtudel valuutaks vahetamise keerukuse tõttu eelistatakse siiski klassikalisi finantsvahendeid.

Terrorismi rahastamise propageerijatel on reeglina hea ülevaade riigi järelevalvemehhanismidest, sest need on avalikud. Kontrollide vältimiseks kasutatakse lihtsaid lahendusi nagu väikeste summade ülekandmine, toetuse tegeliku eesmärgi varjamine sotsiaalabi või kogukonnaga seotud liikumise või kodanikualgatuse liikumise kogumiskampaania sildi taha jne. Kasutatakse *online*-rahastamise ja -kogumiskampaaniate teenuseid.

Terrorismi rahastaja profiili on väga raske kirjeldada, siinkohal võiks abiks olla Rahapesu Andmebüroo kodulehelt leitav uuendatud juhendmaterjal kahtlaste tehingute tunnuste kohta ning selle lisa – terrorismi rahastamise kõrgema riskiga riikide loetelu.¹³

Rahvusvahelise terrorismi rahastamise ohu mõistes on Eesti endiselt transiitriik, läbi mille võidakse maksevahendeid liigutada kuritegelikul eesmärgil. Terrorismi rahastajad kasutavad ära Eesti digiriiki ja siinseid virtuaalvääringu- ja makseteenuseid pakkuvaid ettevõtteid. Paraku ei ole riiklik regulatsioon ja järelevalve suutnud arenguga sammu pidada ning see on toonud kaasa finantstehnoloogia sektoris ebaühtlase või mõnel puhul kohati olematu hoolusmeetmete kohaldamise.

11 Islamistliku taustaga riigid, mis toetavad terrorismi või mis ei võitle rahvusvahelise terrorismi vastu; riigid, kus tegutsevad terroristlikud organisatsioonid; riigid, mis ei kontrolli oma territooriumi või on riigina nõrgad terrorismivastase võitluse efektiivselt läbiviimiseks.

12 2022. aastal lahendati ühe kogukonna siseselt vägivaldajuhtum politseid kaasamata. Kogukonna liidrid otsustasid, kes oli konfliktis süüdi, ja määrasid rahalise karistuse.

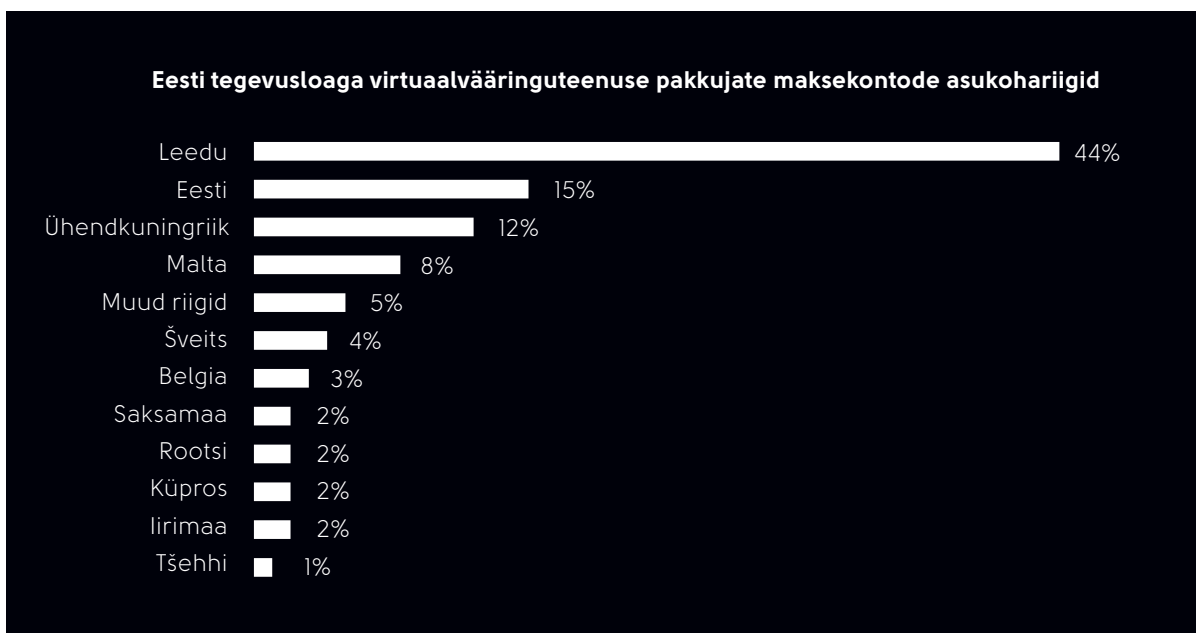
13 www.fiu.ee/oigusaktid-ja-juhendid/juhendid/juhend-kahtlaste-teh.

Levinud on väide, et plokiahelasüsteemis on kõik avalik ning jälgitav. Tegelikuses on see kehtiv vaid enam levinud virtuaalväeringute puhul ning eeldusel, et Eesti tegevusloaga tegutsevad teenuseosutajad täidavad seadusest tulenevaid hoolsusmeetmeid ning teavitavad riiklikke järelevalveinstitutsioone seaduses ettenähtud korras. Reaalsus on aga teistsugune. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse nõudeid täidavad ning Rahapesu Andmebüroo juhendamaterjale järgivad üksikud virtuaalväeringusektori turuosalised. Sektori tegevuse läbipaistvust vähendab ka asjaolu, et suur hulk Eesti tegevusloaga ettevõtete maksekontosid asub väljaspool Eestit: 177 teenusepakkuja puhul oli siinne maksekonto üksnes 15 protsendil. Märkimisväärne osa maksekontodest asub Leedus, Ühendkuningriigis ning Maltal.

Teiseks probleemseks kogumiks võib pidada vabaühenduste sektorit vähese terrorismi rahastamise tõkestamiseks vajaliku teadlikkuse ning õigusliku raamistiku puudujäägi tõttu.¹⁴ 2021. aasta lõpu seisuga oli Eestis registreeritud mittetulundus-

ühinguid 23 362 ning sihtasutusi 818. Neist 56 on hinnatud terrorismi rahastamise kõrgema riskiga olevaks. Kaitsepolitsei ametil ei ole andmeid, et siinse vabaühenduste sektori kaudu oleks terrorismi rahastatud, kuid Rahapesu Andmebüroo kaasabil on tuvastatud välisriigi islamistliku liikumisega seotud finantstehinguid. Selle liikumise esindajad on e-residendi staatust kasutades asutanud Eestis mittetulundusühingu. See juhtum näitab e-residentsusega kaasnevaid ohte suhetes riikidega, millega Eestil õiguslane koostöö puudub.

Vähest teadlikkust terrorismi rahastamise ohtudest oleme täheldanud finantstehnoloogia sektoris ka ühisrahastuse (ingl *crowdfunding*) ning teiste rahastuse kaasamise (ingl *fundraising*) platvormide puhul. Selliste finantseerimisviisidega kaasneb risk, et raha investeerija või annetaja usaldust võidakse kuritarvitada ning kasutada kogutud vahendeid hoopis terroristlikel eesmärkidel. On mitmeid välisriikide kaasi, kus ühisrahastuse platvormide kaudu koguti vahendeid nii islamiäärmuslaste kui ka paremärmuslaste huvides.

14 www.fiu.ee/aastaraamatud-ja-uuringud/uuringud#korgema-terrorismi-r

Huvi e-residentsuse vastu

Viimastel aastatel on terrorismiga seotud inimesed hakanud huvi tundma Eesti e-residentsuse vastu. See langeb kokku finantstehnoloogia sektori ja virtuaalvääringuteenuste lubade buumiga. Kaitsepolitsei amet on alates e-residentsuse programmi algusest tuvastanud 26 islamistliku terrorismi või äärmuslusega seotud inimest, kes on taotlenud e-residentsust või kes on olnud e-residendid. Nende hulgas on olnud inimesi, keda saab seostada Al-Qaeda, Daeshi, Hizballahi, Talibani ja Moslemi Vennaskonnaga.

Kui e-residentsuse taotleja riigist, millel puudub Eestiga politsei- või õigusala koostöö, täidab taotlemisel kõiki nõudeid ning tema kohta ei leidu avalikes allikates diskrediteerivat infot, siis on e-residentsuse saamine võrdlemisi lihtne ja kiire protsess (ca 1–2 kuud). Hoopis keerulisem, aeganõudvam ja riigile kulukam on e-residentsuse kehtetuks tunnistamine julgeolekuohu tagantjärele tuvastamisel. Kui sel alusel e-residentsusest ilma jäänud inimene pöörduv kohtusse, siis võib e-residentsuse kehtetuks tunnistamise protsess kesta isegi aastaid.

Terroristlikud organisatsioonid, nende toetajad, äärmuslased ja tavakurjategijad on ka edaspidi huvitatud anonüümsetest elektroonilistest raha ülekande teenustest ning võimalusest teha tehinguid, mis ei nõua füüsiliselt kohapeal olemist.

Terrorismi rahastamise takistamisel on peamiseks kaitsevalliks tehingu osapoolte teadlikkus rahapesu ja terrorismi rahastamise ohust ning seadusega sätestatud kohustuslike hoolsusmeetmete järgimine.

Äärmuslaste ja/või terroristide motiivid osaleda Eestis e-residentsuse kaudu ettevõtluses on seotud sooviga viia majandustegevus oma elukohariigi julgeolekuasutuste järelevalve ja jurisdiktsiooni alt välja. Oma tegelike motiivide varjamiseks ei kiirustata terrorismiga seotud tegelased alustama pärast e-residentsuse saamist aktiivset ettevõtlust või tehingute ja raha suunamist läbi Eesti ettevõtte. Ettevõtte loomisega kaasneb kaudne alus Schengeni viisa saamiseks, mis usutava tausta loomisel võib lihtsustada viisa saamist.

E-residentsus on ka hea viis kontrollida, kui võimekas on Euroopa Liidu liikmesriik julgeolekule ohtlike inimeste avastamisel. E-residentsust saab taotleda interneti teel ja inimene ei pea riskima isiklikult riigiasutusse minemisega. Kui kellegi e-residentsuse taotlus saab keelduva vastuse viitega temast tulevale ohule, saab inimene tagasiside, et tema taust on Eestile teada.

Huvipakkuvaid endisi Eesti e-residente.

RAHVUSVAHELISTE SANKTSIOONIDE RIKKUMINE, MAJANDUSJULGEOLEK JA KORRUPTSIOONIVASTANE VÕITLUS

Agressiooni jätkamiseks on Venemaal vaja keerulist sõjatehnikat ja muud relvastust, Euroopa Liidu eesmärk on aga pärssida tõhusalt Venemaa suutlikkust sõjapidamist jätkata – kehtestatud majandussanktsioonide tõttu ei saa Venemaa Euroopast enam sõjalist ega kaheksuguse kasutusega kaupa¹⁵ osta. Euroopast imporditud kõrgtehnoloogiast aga sõltuvad lisaks Vene sõjatööstusele ka veel mitmed tööstusharud – lennundus, tuumatööstus, biotehnoloogia jms. Eriti sõltuvad välistarnetest aga tehisintellektiga seotud projektid, millele Venemaa oma kuvandi loomises palju rõhku on pannud. Ja kuigi Venemaa valitsus levitab riigisisest rahustavaid sõnumeid tehnoloogilisest sõltumatuses ning isemajandamise võimest, siis tegelikkuses ei ole mitmete kõrgtehnoloogiliste komponentide tootmine Venemaa tööstusele praegu jõukohane.

Kaitsepolitseiamet on koostöös Euroopa partneritega täheldanud kasvavat püüdu hägustada asjaolu, et ühe või teise kauba lõppsaajaks on tegelikkuses Venemaa. Selleks on Euroopas ja Aasias loodud seaduslike ettevõtete võrgustikke, mis on Venemaa kontrolli all.

Seetõttu tuleb Venemaa piiri äärsetes transiitriikides nagu Eesti, Läti, Leedu ja Soome teha väga põhjalikke tööd nii sanktsioonide rikkumise ennetamisel, ebaseaduslike eksportkaupade avastamisel kui ka tuvastatud rikkumiste menetlemisel. Nii panustavad Eesti ametkonnad koos partneritega sellesse, et meie regiooni kaudu ei liiguks Venemaale tehnoloogiat, mis toetab sealset sõjalist ja majanduslikku võimekust.

Kaitsepolitseiamet on esindatud Välisministeeriumi juures tegutsevas strateegilise kauba komisjonis ning 2022. aasta eristub töö intensiivsusest selgelt eelnevatest. Ukraina ründamise järel kehtima hakanud sanktsioonid tõid kaasa suurenenud konsultatsioonide arvu ning vähendasid Venemaa-suunalist strateegilise kauba vedu.

Venemaa impordi- ja ekspordisanktsioonide täitmist kontrollib Maksu- ja Tolliamet ning nende tahtliku rikkumise kuritegude eeluurimise eest vastutab Kaitsepolitseiamet. Mõlemad asutused on oma töös kokku puutunud sanktsioonidest mööda hiilimise skeemidega. Manipuleeritakse kauba

15 Kahesuguse kasutusega on kaup, sealhulgas tarkvara ja tehnoloogia, mida saab kasutada nii tsiviil- kui ka sõjalisel otstarbel.

sihtkohaga, kus näilise Venemaad läbiva transiidi varjus toimetatakse keelatud kaupu Venemaale.

Püütakse teadlikult kaupa valesti deklareerida, samuti hajutada keelatud luksustooteid lubatud kauba hulka. Testitakse piiririikide tollipunktide võimekust, kas kuskil on lihtsam keelatud kaubaga üle piiri pääseda. Järjest pikemad keelatud kauba nimekirjad, sanktsioonide rakendumisel lubatud erandid ja uudne olukord on olnud tõsiseks väljakutseks eesliinil asuvatele sanktsioone rakendavatele asutustele. Möödunud aastaga on olukorraga hästi kohanetud, ühine eesmärk on veelgi tugevdanud koostööd riigi- ja erasektori vahel. Sanktsioonidest möödahiilimise katsed on märk sellest, et sanktsioonidel on mõju kogu Venemaa ja sanktsioneeritute käekäigule.

Sanktsioonidest kinnipidamise tagamist on soodustanud ka võrreldes varasemate aastatega mõnevõrra muutunud Euroopa Liidus tegutsevate ettevõtjate meelsus – sanktsioonide tõttu ning enda reputatsiooni hoida soovides ei taha paljud suurfirmad Vene- maaga äri ajada. Kaitsepolitsei amet on oma töös kokku puutunud ka Eesti ettevõtjatega, kes järgivad väga hoolsalt sanktsioone. Ettevõtjad sõeluvad välja tavapärasest äritegevusest erineva

käekirjaga uued nn „võimalikud äripartnerid“, kelle tegevuses nähakse eesmärki soetada sanktsioneeritud kaupu, et neid ebaseaduslikul viisil Venemaale toimetada. Kindlasti mängib suurt rolli ka Venemaa huvi pakkuva tehnoloogia tootjatega suhtlemine ning tunne-oma-klienti-poliitika juurutamine.

Tähelepanelikkus Venemaale minevate tarnete suhtes Euroopas aga tähendab omakorda, et Venemaa sõjatööstusega seotud tellijad peavad senisest enam kasutama kolmandate riikide kaudu vajalike komponentide ostmist. Varem kasutati Venemaa sõjaliste hangete puhul sageli skeemi, kus tehingu lõppkasutajana kuvati mõnd Vene teaduse või haridusega seotud asutust või organisatsiooni. Uute sanktsioonide valguses aga proovitakse varjata tehingu igasugust seost Venemaaga ja kauba sealset lõppkasutust – st on suurenenud oht, et kaupa püütakse ümber suunata kolmandate riikide kaudu.

2022. aastal Venemaa agressiooni foonil ei saa tähelepanuta jätta, et Hiina püüab järjekindlalt oma majanduslikku jalajälge üle maailma tugevdada. Venemaa võimalik varjatud kapital ja Hiina riigivõimu võimalik kapitali suunamine Eestisse on jätkuvalt Kaitsepolitsei ameti huviobjektis.

Rahvusvaheliste sanktsioonide rikkumise kriminaalmenetlused

2022. aasta maikuu alustas Kaitsepolitsei amet kriminaalmenetlust, kus üht inimest ja temaga seotud ettevõtet kahtlustatakse sanktsioonialuse kaubaga seotud rikkumises. Peatati last Venemaa poole teel olnud ekspordikeelu alla kuuluva kaubaga – mitmed erinevad generaatorid ja mootorid koos lisaseadmetega.

Lisaks toimus 2022. aastal koostööpartneritega Ameerika Ühendriikide Föderaalset Juurdlusbüroost (FBI) ühisoperatsioon, mille käigus peeti detsembri alguses Eestis kinni USAst Venemaaale tehnikat ja laskemoonakomponente smugeldanud Vadim Konoštšjonok. Tegemist on Venemaa kodanikuga, kes viibis Eestis elamisloa alusel. Praegu ootab ta USA võimudele väljaandmist.

Kinnipidamise järel otsisid Kaitsepolitsei ameti töötajad läbi Konoštšjonokiga seotud lao, kust leiti suur kogus laskemoona – 13 600 snaipeerelvadele mõeldud kuuli –, mis on valmistatud USAs. Varem oli Vadim Konoštšjonok korduvalt kinni peetud Narva piiripunktis, kui ta üritas samalaadset laskemoona toimetada Venemaaale, kuid Eesti võimud võtsid kauba ära.

10. oktoobril 2022 tegi Tartu Maakohus otsuse, millega mõistis süüdi Valgevene kodaniku Pjotr Rafalovitši rahvusvaheliste sanktsioonide rikkumise katse ning teadlikult võltsitud dokumendi kasutamise eest ning määras talle karistuseks kaks kuud vangistust. Lisakaristusena mõisteti Rafalovitšile Eestist väljasaatmine koos sissesõidukeeluga tähtajaga viis aastat. Pärast karistuse kandmist saadeti Rafalovitš välja.

Rafalovitši ebaseaduslik tegevus seisnes selles, et ta püüdis Luhamaa maanteepiiripunkti kaudu Venemaaale toimetada kaubakoormat, milles oli muu hulgas 509 kg 3D-printerite täiteainet ning Siemensi tehnikaseadmete hulgas elektromagnetiline positsioneerija. Nii 3D-printerite täiteaine kui

ka elektromagnetiline positsioneerija kuuluvad kaupade hulka, mille müümine, tarnimine, üleandmine või ekspordimine Venemaaale on keelatud.

Luhamaa maanteepiiripunktis tollikontrollis esitas Rafalovitš dokumendid, mille kohaselt olid nii 3D-printeri täiteaine kui ka elektromagnetilise positsioneerija saajateks Armeenias asuvad ettevõtted. Samas olid Rafalovitšil kaasas ka kauba saatedokumendid, mille järgi oli printeri täiteaine saajaks Moskvas tegutsev ettevõtte ning positsioneerija saajaks Peterburis tegutsev ettevõtte.

Korruptsioonivastane võitlus ja Eesti kaasused

Korruptsioon laiemas tähenduses on avaliku võimu ärakasutamine. 2021. aastal kehtestati ministritele ja nende poliitilistele nõunikele ning kõrgematele ametnikele huvide deklareerimise kohustus. Lobistidega kohtumiste andmed on leitavad veebilehel www.korruptsioon.ee ning need andmed näitlikustavad regulatsiooni toimimist. Selline eneseregulatiivne instrument on oluline samm korruptsiooniriskide vähendamisel ning avatud ühiskonna toimimisel. Avalikkusel on oluline teada, kes ametiisikutest lobistidega kohtuvad ning millised on kohtumise teemad, sest see vähendab ebaseaduse kohtlemise riske ja suurendab riigisektori usaldusväärsust.

Julgeolekut ohustava korruptsiooni ennetamiseks tuleb juba kohaliku omavalitsuse tasandil tagada selline keskkond, kus korruptsioon ei saa hakata idanema. Pealinn Tallinn olulisima majanduskeskusena mõjutab selgelt ka terve riigi tasandit ja seetõttu on võitlus korruptsiooniga seal erilise tähtsusega.

Kaitsepolitsei amet on korruptsioonivastases tegevuses aastaid keskendunud ennekõike infotehnoloogia, kriitilise infrastruktuuri ja kaitseväge valdkonnale. Venemaa on kasutanud korrumppeerimist naaberriikide nõrgestamiseks ja Ukraina näite puhul on see olnud ka ettevalmistavaks sammuks sõjalisel rünnakul. Tõhus korruptsiooni ennetamine ja

tõkestamine on tähtis valdkond Kaitsepolitsei ameti tööst, mis aitab tagada, et Eesti ei oleks oluliselt mõjutatav Venemaa hübriidrännakutest, mille osaks võivad olla ka korrumppeerimise katsed.

Eesti on korrupsioonivastase võitlusega tegeleva rahvusvahelise organisatsiooni Transparency International korrupsiooni tajumise indeksis 13.–17. kohal koos Austria, Hongkongi, Iirimaa, Islandi ja Kanadaga.

Mereväe vara omastajad mõisteti kohtus süüdi

2022. aasta septembris jõustus kohtuotsus, millega mõisteti Kaitseväe vara grupiviisilises ja suures ulatuses omastamises süüdi endised mereväelased TL ning JV, kes toimetasid Tallinnas asuva mereväebaasi territooriumilt välja Kaitseväe laevade varuosi, millest osa müüsid hankemenetluste kaudu Kaitseväele tagasi.

Kurjategijad tegid kõvasti pingutusi, et oma tegevust varjata: esemete tagasi müümisel kasutati mitmeid vaheisikuid ning Tšehhis ja Lätis asuvaid äriühinguid, kaubale loodi uued ja usutava väljanägemisega pakendid ning enda väljamõeldud skeemiga seotud ettevõtted n-ö söödeti ette Kaitseväe ametlikule raamlepingupartnerile, kes need varuosad heauskelt mereväele tagasi tarnis. Ühte kuriteoepisoodi oli kaasatud ka kolmas mereväelane, kes tunnistas oma tegu ning kuna tema süü oli väike ja puudus avalik menettlushuvi, siis lõpetas prokuratuur tema suhtes menetluse oportuuniteediga. See mereväelane lahkus ka töölt Kaitseväest. Lisaks mainekahjule kandis Kaitseväge varalist kahju kokku 205 186 eurot.

Juhtumi uurimisel tuli ilmsiks, et kogu Kaitseväes laiemalt oli soetatud vara arvelevõtmine ja selle edasine liikumine kohati ka asutuse enda jaoks ebaselge ja puudulik. Samuti näitas see juhtum, et ka eraettevõtted peaksid riigiasutustele erinevaid kaupu ja teenuseid vahendades olema tähelepanelikumad, sest väga spetsiifiliste ja üksnes kindlate ettevõtete toodetavate varuosade müük ettevõtete poolt, kes on vastavas valdkonnas täiesti tundmatud, ei ole tavapärane ning viitab ohtudele.

Kohus mõistis mõlemale endisele mereväelasele karistuseks kolmeaastase vangistuse tingimisi ning lisaks määras kolme aasta ja kuue kuu pikuse katseaja. Samuti peavad nad üheskoos tekitatud kahju Eesti riigile hüvitama. Nõude tagamiseks on vähemalt ühe süüdimõistetu kinnisvara arestitud.

Pikk võitlus pealinna prügimajanduse puhtuse nimel

16. detsembril 2021 tegi Tallinna Ringkonnakohus otsuse 1. märtsil 2017 alustatud kriminaalasjas, millega mõisteti Margo Tomingas ja Kaido Laanjärv mitteametnikena süüdi selles, et nad aitasid tahtlikult kaasa ametniku, s.o Tallinna omaaegse abilinnapea Arvo Sarapuu toime pandud suureulatuslikule toimingupiirangu rikkumisele aastatel 2014–2017. Sarapuu suhtes lõpetas Riigiprokuratuur kriminaalmenetluse 21. detsembril 2018 tehislikel põhjustel.

Kohus ei pidanud eluliselt usutavaks, et Margo Tomingas, kes ei olnud varem prügimajandusega otseselt tegelenud, hakkaks enda tarbeks infot koguma ja oma raha abil asutama ning ülal pidama äriühingut, mis uue tegijana kogu pealinna prügi-veeteenust enda kätte võita tahab. See oleks ilma tutvusteta ja abilinnapea toetuseta olnud sisuliselt välistatud. Kohtu hinnangul Arvo Sarapuu mitte ainult ei osalenud otsuste tegemises, mis tehti hankemenetlustes OÜ Baltic Waste Management suhtes, ehk nimetatud äriühingu edukaks tunnistamises ja töölepingute sõlmimises, vaid ta ka suunas sisuliselt neid otsuseid.

Kohus oli veendunud, et mainitud osaühingu loomise eel eksisteeris juba kolmepoolne kokkulepe, kuidas Sarapuu seoseid varjata ning mängida ettevõtte pealinna eri piirkondades jäätmeveo riigihanke võitjaks. Septembrikuus 2022 otsustas Riigikohus Margo Tomingase ja Kaido Laanjärve kassatsioonikaebust menetlusse mitte võtta, mille tulemuseks on nende suhtes Tallinna Ringkonnakohtu otsus.

KÖVERPEEGELDUSI AJALOOST: RÖÖPJOONI 1941. JA 2022. AASTA VÕRDLUSES

Peeter Kaasik, ajaloolane, Eesti Mälu Instituut

„Võib-olla on päris hea, et me bolševike täpset potentsiaali ei teadnud. Muidu vahest polekski nende vastu idasõjakäigule mindud ... Fühörer on sisimas enda peale väga pahane, et ta Nõukogude Liidust tulnud teadete põhjal kujundas bolševike potentsiaalset ebaõige arvamuse.“¹⁶

Need read pärinevad Saksa propagandaministri Joseph Goebbelsi päevikust ja viitavad sellele, et juba 1941. aastal hakkas Saksamaa juhtkonnale kohale jõudma arusaam, et nad on end idarindel mässinud vägagi kahtlasesse avantüüri. See ei takistanud neid aga sugugi ette võetud käiku õigustamast.

Parafraseerides ütlust *audi alteram partem* ehk kuulatagu ka teist poolt, võib nentida, et tõde saab selguda ka võrdluses, sest ajalool on paraku omandus end nii mõnigi kord kõverpeeglis korrata. 2022. aasta veebruaris alanud Venemaa agressioonisõda Ukraina vastu hakati kiiresti võrdlema Hitleri välk-

sõjaga (*Blitzkrieg*) NSV Liidu vastu 1941. aastal. Kui täpne olla, siis sõda Ukrainas käib juba 2014. aastast, kuid üks Krimmi annekteerimine ja Donbassi nn rahvavabariikide moodustamine pakub samuti võimalusi tõmmata mõnevõrra meelevaldseid rööpjooni varasemate ajaloosündmustega. Näiteks ei puudu ka omad 1938. aasta Müncheni sobingu paralleelid Minski lepete näol, mille eesmärk võis olla küll õilis soov sõda ära hoida, kuid reaalsuses lükkasid lepped seda vaid edasi, andes agressorile ühtlasi selge signaali, et läänel on oma väidetavate väärtuste kaitsmisega tõsisemid probleeme. Ehk nagu võttis omal ajal kokku Winston Churchill: „Münchenis oli meil valida sõja ja häbi vahel. Me valisime häbi ja saame ka sõja“.¹⁷

Et käes on aasta 2023, ei saa Ukraina rindel mingist välksõjast midugi enam ammu rääkida. Kui paralleele tõmmata, siis on rindel teatud patiseis ja see meenutab olukorda idarindel 1942. aasta teisel poolel enne Stalingradi lahinguid (optimistidele ehk 1943. aasta suve seisuga enne Kurski lahinguid).

16 Joseph Goebbelsi päevik, 19. august 1941, Tagebücher 1924–1945, Band 4, 1940–1942. Herausgegeben von Ralf Georg Reuth. München: Piper, 1999, 1655–1656.

17 Sellest fraasist on erinevaid sõnastusi. Reaalsuses oli see kriitika konkreetset peaminister Nevil Chamberlaini suunas („You were given the choice between war and dishonour. You chose dishonour and you will have war“). Vt Stephen J. Lee. Aspects of British political history 1914–1995. London; New York: Routledge, 1996, 157–165. Kuid sarnaseid mõtteid esitas ta juba enne Chamberlaini kuulsat kõnet 30. septembril 1938. Nt W. Churchill lord Lloyd George'ile: „Everything is overshadowed by the impending trial of will-power which is developing in Europe. I think we shall have to choose in the next few weeks between war and shame, and I have very little doubt what the decision will be.“; W. Churchill lord Walter Moyne'le: „We seem to be very near the bleak choice between War and Shame. My feeling is that we shall choose Shame, and then have War thrown in a little later on even more adverse terms than at present.“

Näiliselt ei kanna välksõja paralleel hästi välja. Venemaa suutis 2022. aasta veebruaris ilmselt küll kogu maailma üllatada, kuid pealetung jäi toppama juba esimesel paaril nädalal. Kuid kui ette võtta suurema mõõtkavaga kaart ja laiendada ajalisi raame, siis kannab võrdlus välja küll. Ehk nagu viitas ka Goebbels, oligi alustatud sõda avantüür, mis põhines ideoloogiast tuleneval soovmõtlemisel ehk vägagi küsitavatel eeldustel.

Tooks selle nüüd tänasesse päeva. 2022. aasta 21. veebruari Venemaa julgeolekunõukogu erakorraline istung¹⁸ tõi ehedalt välja argumendid, millega mõned päevad hiljem sõtta mindi ning oma totrukselt (nt denatsifitseerimine) ületavad need kohati isegi Hitleri arusaamu tulevases sõjajärgsest maailmakorrast. Kuid viitaks siinkohal sellele, et Venemaa presidendi Vladimir Putini lähimad kaastöötajad hakkasid vist alles sellel koosistumisel mõistma „sõjalise erioperatsiooni“ grandioossust ning nii mõnigi koosolekul istunud vähem fanaatiline ametikandja arvatavasti adus juba algusest peale kõige järgneva avantüristlikku iseloomu. Selles mõttes näib Putini ja Hitleri kui reaalsustaju kaotanud diktaatorite mõttemall olevat üsnagi sarnane.

Sõjast ja propagandast

Ajaloolastel on ammu lõppenud sõja kajastamisel võimalik kasutada dokumente, mälestusi, päevikuid ja varasemat ajalookirjandust. Käimasolevast Ukraina sõjast on ehk selgem pilt eri kanalitest laekunud informatsiooni analüüsivatel eriteenistustel või kuskil kõrgemates staapides. Nii tuleb ajaloolastel hetkel leppida sellega, mida leiab avalikest allikatest.

Oluline on seejuures meeles pidada, et sõja kajastamisel ei tohi kunagi unustada propaganda rolli. Tõde sõja kohta on abstraktne mõiste ka aastasadu pärast toimunud sündmusi, rääkimata sellest, mida esitatakse sõja ajal tõe pähe. Ei tasu alahinnata inimese võimet uskuda mistahes vandenõuteooriaid ja kuulujutte ning kalduvust soovmõtlemisse. Selle ühe põhjusena võiks tuua demokraatlikes riikides info ülekülluse ja mittedemokraatiates info nappuse või ühekülgsuse (või selle raskesti kättesaadavuse). Ja tõe hägustumine ongi viljakas pinnas nii vandenõuteooriateks kui ka soovmõtlemiseks. Samas võib olla küll erapoolik, kuid see ei tähenda veel allikakriitikast loobumist.

18 Sel istungil avaldasid Venemaa julgeolekunõukogu liikmed toetust Donetskis ja Luganskis nn rahvavabariikide tunnustamiseks iseseisvate riikidena. Venemaa president Vladimir Putin allkirjastas vastava otsuse samal päeval.

Sõjaline propaganda (või jooksev informatsioon sõja käigu kohta) on eraldi teema, mis tänapäevases mõistes mahub strateegilise kommunikatsiooni lahtrisse. Sõjaline propaganda, sõltumata, mis nime all see ka esineb, pole sugugi vaid üdini negatiivne – vaenu külvamise ja valetamise sünonüüm. See käib paratamatult asjaga kaasas, küsimus on lihtsalt selles, kuidas propagandat edastatakse ja kellele see on suunatud.

Olles mõnevõrra jälginud mõlema sõjapoolse kajastust, võiks öelda, et ukrainlased tegelevad strateegilise kommunikatsiooniga, venelased seevastu propagandaga selle halvemas tähenduses. Üldsegi, kuidas ikka sõjalist propagandat teha, kui sõjaolukorras on sõja sõjaks nimetaminegi ära keelatud?

Vene riiklikult suunatud sisepropaganda on omaette teema ja võib kriitilise mõtlemisvõime säilitanud väljastpoolt vaatlejale tunduda oma kohalises primitiivsuses vägagi läbinähtavana. Kuid mitte kogu sõnumivoog ei ole selline, see on palju mitmekisem ja mõeldud eri tarbijatele – tuleb meles pidada, et üks osa Venemaalt lähtuvast infovoost on suunatud piiri taha, et õhutada vastandumissoove peavoolule, eri riikide n-ö eliidile, kasutades ära ühiskondades olevat tavapärasest rahulolematust valitseva võimu või selle esindajatega. Vandenõuteooriate ja libauudiste tootmisel segaduse külvamiseks võib näha igal juhul suuremat loomingulisust kui selles, millega kostitatakse keskmist teleri ette naelutatud venemaalast (või siis *russki mir'*i mõistes kaasmaalast). Ühiskonnas domineerib nn suure isamaasõja mõõdutundetu kultus, kuid vanu tööriistu enam kasutada ei osata.

Õpikunäitena strateegilisest kommunikatsioonist võiks esile tuua Nõukogude Informatsioonibüroo (Советское информационное бюро, Совинформбюро) teadaanded II maailmasõja ajal, kõrvutades neid operatiivdokumentidega. See oli avalik info ja seda avaldati nii tsiviilajakir-

janduses kui ka armeelehtedes, taustal kõmisemas Moskva raadiost tuntud diktori Juri Levitani hääl, andmas kuulajatele edasi dramaatilises vormis sama infot. Kuid see polnud otseselt lausvale ega vaenu õhutatav propaganda, sellega tegelesid teised ametkonnad ja toonase peamise riikliku ajalehe Pravda juhtkirjad.

Kandvaks mõtteks oli see, et valeta võimalikult vähe, kuid samal ajal moonuta tõde, näiteks suurenda võite ja vähenda (või vaiki maha) kaotusi, kuid pea piiri, et see kõik usutav tunduks. Sama oluline on selle kõrval, mida ütled, ka see, mida ütlemata jääd. Ukrainlased on need vanad tõed töösse rakendanud. Arvatavasti keskmine huviline teabki sõjast suuresti vaid seda, mida tal teada lasta soovitakse. Mitte et see teadmine oleks vale, vaid see ei ole lihtsalt täistõde. Sõja ajal täiesti arusaadav: pole vaja anda vaenlasele liigset informatsiooni, kuid samal ajal on vaja üleval hoida oma võitlejate patriotismi ja turgutada liitlaste motivatsiooni.

Niisiis, sõjauudu tõttu ei hakkaks siinkohal esitama väga detailseid fakte tänasest päevast ega tegema suuri üldistusi üksikjuhtumite najal, vaid tooks lihtsalt mõningaid paralleele aastakümnete tagant, keskendudes Eesti näitel põhiliselt 1941. aastale.

1941. aasta sõjasuve paralleelidest tänases päevas

Ukraina sõda ei ole põhjust vaadelda mitte ühtse tervikuna, vaid jagaks selle kaheks. Alguses oli Vene armee edukas ja võis isegi paar nädalat kanda välja ka võrdluse Hitleri välksõjaga. Jätaks selle aga siinkohal kõrvale ja keskenduks Vene armee taandumisperiodile.

Kuigi alguses saavutati ka teatud edu, oli Vene armee 2022. aastal peagi sunnitud alustama taandumist, alguses Kiievi alt, hiljem Tšernigivi, Sumõ, Harkivi ja lõpuks ka Hersoni suunalt.

Näib, et II maailmasõjaga võrreldes pole Vene sõjapidamise meetodites eriti midagi muutunud. Kuigi asjatundjad väidavad, et Vene sõjaline operatiivkunst on kõrgel teaduslikul tasemel, praktikas selle vilju veel väga ei näe. Kõik on jätkuvalt baseerunud n-ö raua kvantitatiivsel ülekaalul ja laupkokkupõrkel. Paralleelselt sellega on käivitunud terror tsiviil-elanikkonna suhtes, seda nii peale tungides kui ka taganedes. Viimase puhul võiks 1941. aasta kohta üldmõistena kasutada „põletatud maa taktika“ terminit. Milline mõiste tänapäeva tegevust iseloomustama jääb, näitab aeg.

Üks asi on see, mis käsk antakse kõrgemalt poolt (s.t enam-vähem organiseeritud tegevus), teine pool on jällegi see, mis lastakse minna isevoolule. Küsimus on ka selles, kuid võrd antakse põletatud maa taktika teostamise ülesanded regulaararmeele. See võib mõjutada ka asjade järgnevat käiku.

Milliseks kujuneb planeeritud ja planeerimatu vere- ja hävitustöö ulatus, sõltub ka sellest, kuid võrd komandörid seda kõike suunavad, takistavad või takistada püüavad. Täpsemalt sellest, kas komandörid kontrollivad olukorda. Andes vabad käed hävitustööks, hävineb sellega tihtipeale ka moraal ning sõjaväeüksus muutub varem või hiljem juhimatuks röövlivandeks. Kui moraal laguneb rüüstamise käigus või taganedes lõplikult, siis pole ka komandöril enam suurt tähtsust, vaid kõik järgnev toimub rohkem või vähem stiihiliselt, sõltuvalt sellest, millised on konkreetse soldati (või soldatite grupi ja jõugupealiku) arusaamad oma ülesannetest, kuid olenevalt ka sellest, millised on kriminaalsed kalduvused, verejanu ja lõhkumishuvi. Mõistagi ei tasu ära unustada ka omakasu soovi. Viimast piiras 1941. aastal küll tublisti see, et röövitud kraami polnud rinde lagunemise tingimustes võimalik kodukülla saata.

Marodeerimise teemal võiks paralleele Eestiga otsida siiski rohkem 1944. aastast, kui üheks esimeseks „vabastamise“ ilminguks oli suuremahuline rüüstelaine. Punaarmee massilisem marodeeri-

mine II maailmasõjas pärineski pigem pealetungimise ajast ja seda leidis aset rohkem väljaspool NSV Liidu piire, sh ka Balti riikides, eriti aga Saksamaal. Järk-järgult organiseerus ka sõjasaagi kodumaale saatmine, kuid siin olid mängus eelkõige riiklikud huvid, mis, tõsi küll, olid segamini sõjapealike isiklike huvidega. Kõige selle käigus anti ka reakoosseisule teatud sõjasaagi kogumise võimalus.

Tundub, et tegemist ongi ajaloolise traditsiooniga, mille juured pärinevad mongoli-tatarlaste vallutuste ajast XIII sajandist ning millele ka praegu Venemaal arvatavasti eriti viltu ei vaadata. Kuid kui mongoli-tatarlastest juba juttu tuli, siis oma idamaist hõngu on ka nüüdses sõjas. Tšetšeenias pärit võitlejad, keda nende autoritaarse kohapealse juhi Ramzan Kadõrovi järgi kutsutakse kadõrovlasteks, pole regulaararmee vastu ehk siiski kuigi arvestatav jõud, küll aga on nad kurikuulsust omandanud „tagalas korra hoidmisel“. Tegemist polegi otseselt Vene armee osaga, vaid see meenutab pigem feodaalajastu vasallisuhteid. Kuid üks ole sõjas piisavalt kajastust leidnud teisedki idamaalased (näiteks burjaadid), kellel on arvatavasti eurooplastest mõnevõrra erinevad arusaamad sõja olemusest ja pidamise meetoditest.

Seda kohtab ka lääne analüütikute puhul, et Vene armee toimimismooduseid peetakse pigem euroopalikeks. Küll kajastuvad eesti rahva- ja ajalooäärmises iidses idapoolses sõjapidamisviisid koerakoonlaste ja peninukkide (nii üldmõistena kui ka kitsamalt viitega opritšnikutele) hirmutegudega XVI–XVIII sajandi sõdades.

Nagu öeldud – marodeerimine isikliku kasu eesmärgil oli II maailmasõjas pigem pealetungiga kaasnev nähtus. Siinkohal on see lihtsalt vihjeks, et üsnagi karistamatu marodeerimine oli au sees nii II maailmasõja ajal kui on au sees ka nüüd, kui rindele lähemad Venemaa ja Valgevene postkontorid ummistusid kiiresti „õiglasest sõjasaagist“.

Põletatud maa taktika

Aga tuleks tagasi põletatud maa taktika juurde. Milised käsud on saanud Vene armee praegu teele kaasa, võib vaid tegude järgi oletada. Ilmselt on siin nii kõrgemalt poolt suunatud sihilikku tegevust kui ka lihtsalt hoolimatust, sest nii on asjad alati käinud ja miks peaks nüüd olema teistmoodi.

1941. aasta puhul võis näha teatud peataolekut. Stalin kadus üldse paariks nädalaks avalikkuse eest ära. Alles siis, kui sõda oli juba nädal aega kestnud, andsid partei ja valitsus lõpuks programmilised korraldused. Täpsemalt, selleks ajaks oli selge, et Wehrmacht liigub edasi väga kiiresti, terved suured Punaarmee väekoondised lagunesid, kümned tuhanded ühikud sõjatehnikat jäi maha, sajad tuhanded sõdurid langesid vangi jne. Niisiis, 29. juunil 1941 juleti lõpuks NSV Liidu Rahvakomissariide Nõukogu ja kommunistliku partei ühisdirektiivis poolavalikult tunnistada, et olukord on väga halb.¹⁹ Sõjaväelastele oli see ilmselt niigi selge, kuid see dokument määratles partei-, nõukogude-, komso-moli- ja ametiühinguorganisatsioonide ülesanded rindelähedastes piirkondades. Muu hulgas tuli organiseerida halastamatut võitlust igasuguste tagala desorganiseerijate, desertööride, paanikatekitajate ja kuulujuttude levitajate vastu; hävitada spioone, diversante, vaenlase parašütiste. Punaarmee väeosade sunnitud taandumise korral tuli kogu väärtuslik vara, kaasa arvatud värvilised metallid, teravili ja kütus, mida ei suudeta välja vedada, tingimata hävitada.

See ühisdirektiiv on huvitav ka teatud ebamäärasuse tõttu. Ühelt poolt olid nagu selged ülesanded, kuid nende täitmist takistasid viited, et seda kõike sai vajadusel vaadelda paniköörlusena. Ja stalinismi ajastul ei olnud sellised lisandused sõnakõlksud. Nii oli asjasse juba algselt sisse kirjutatud teatud ebajärjekindlus, et mitte öelda korralgedus.

3. juulil 1941 järgnes juba mõnevõrra jõulisem käik ja seekord võttis raadioesinemises sõna Nõukogude Liidu juht Jossif Stalin isiklikult: „Me peame organiseerima halastamatu võitluse kõigi tagala desorganiseerijate, desertööride, paanikatekitajate, kuuluduste levitajate vastu, hävitama spioone, diversante, vaenlase parašütiste, osutades kõiges selles kiiret kaasabi meie hävituspataljoniidele.”²⁰ Tehniliselt võttes oli see sõjakuulutus tsiviilelanikkonna vastu territooriumil, kust eeldatavalt taganetakse. Kes olid tagala desorganiseerijad jt, jäi suuresti kohepealsete korraldajate fantaasia hooleks.

Nii tapeti ka 1941. aasta sõjasuvel Eestis mitu tuhat tsiviilelanikku, keda kahtlustati eespool nimetatud tegudes (see oli siiski murdosa võrreldes sellega, mis toimus Poolalt vallutatud Lääne-Ukrainas ja Lääne-Valgevenes). Paljude juhulikult ette jäänud inimeste puhul polnud ka midagi vaja otseselt kahtlustada, nad tapeti lihtsalt ära.

Tekib teatud *déjà-vu*-tunne, tuletades meelde nüüdset sõda Ukrainas, kus territooriumitel, kust venelased olid lahkunud või välja löödud, avanes tihtipeale õõvastav vaatepilt, mille avalikkuses enim esitletud sümboliks on kujunenud Butša tragöödia Kiievi oblastis, kust leiti hulgaliselt tapetud tsiviiliskute surnukehi. Kes selle kõige taga täpselt olid – kas seal oli tegu regulaararmeedega, eraarmee Wagneri üksuste palgasõduritega, kadõrovlastega, nn rahvavabariikide formeeringute või kellegi muuga ning kas see oli mõne komandöri kättemaksuihas sündinud stiihiline tapmine või täideti mingit konkreetset korraldust – seda on veel vara öelda.

Kuid ega Eestiski pole tagantjärele enam tihtipeale võimalik selgeks teha, kes 1941. aastal mingi veretöö taga täpselt seisis, sest kuigi kirjalikes materjalides on nimetatud konkreetset hävituspataljoni, löid kaasa ka piirivalvesalgad ja muud julgeoleku eest

19 Директива СНК СССР и ВКП(б) партийным и советским организациям прифронтовых областей, 29 июня 1941 г. – 1941 год: в 2 книгах. Кн. 2, [апрель 1941 – декабрь 1941] / научный редактор В. П. Наумов. Москва: Международный фонд "Демократия", 1998, 446–448.

20 Выступление И. В. Сталина по радио 3 июля 1941 г. – 1941 год: в 2 книгах. Кн. 2, [апрель 1941 – декабрь 1941] / научный редактор В. П. Наумов. Москва: Международный фонд "Демократия", 1998, 448–452

vastutanud siseasjade rahvakomissariaadi (NKVD) väeosad ning nendest formeeritud tõkestussalgad, kuid ka Punaarmee ja laevastiku võitlejad.

Kuid üleskutse „diversantide“ hävitamisele oli vaid väike löik eespool nimetatud dokumendist. Laiemalt oli tegu üleskutsega asuda organiseeritud ja organiseerimatule laastamistöele. Ja see polnud mingi uitmõte, vaid nimetatud 29. juuni 1941. aasta otsusele ja Stalini raadiokõnele tuginedes andsid ka rindelähedaste piirkondade võimuteostajad samasisulisi korraldusi. Näiteks Eestimaa Kommunistliku Partei ja Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu 8. juuli üleskutsest võib lugeda: „Varitsege ja hävitage vaenlast. Ärge jätke vaenlasele mitte ühtegi karilooma, mitte ühtegi kilogrammi leiba, mitte ühtegi liitrit põletusainet. Põletage ära laod ja vaenlase voorid. Purustage vaenlase telegraafi- ja telefoniside. Lõhkuge vaenlase tagalas raudteed ...“ Jne jne.²¹

Olgu siiski öeldud, et sõdades pole see midagi eriskummalist, et taganedes hävitatakse ressursid, mida ei jõuta kaasa viia või mida ei peeta võimalikuks ega vajalikuks kaasa vedada. Ühtlasi on hävitustöö taga vajadus pidurdada vaenlase edasitungi. Nii hävitatakse või lõhutakse sillad, raudtee, sideliinid, kütusehoidlad, lennuväljad, võimaluse korral ka maanteed ning territoorium mineeritakse, kui selleks aega jääb. Arvatavasti ei eristu siin kuigivõrd demokraatlikud riigid ega diktatuuririigid. Mineerimise puhul tuleb küll arvestada rahvusvahelisi konventsioone. Ja kuigi miinid võivad vaenlase edasiliikumist pidurdada, on peamised ohvrid ikkagi tsiviilelanikud.

Niisiis – kõigeaeg võib kaasneda ka tsiviilotstarbelise taristu hävitamine. Siia hulka kuuluvad elektri- jaamad, elektrivõrk, pumbajaamad, kanalisatsioon ja veevärk, katlamajad, erinevad tsiviilotstarbelised laod, poed, ühiskondlikud hooned ja võimuasutused, kuid ka koolimajad (oma ehituselt saab neid kiiresti kohandada kasarmuteks, haiglateks vm) jm.

Lisaks mõistagi tehased, vabrikud, töökojad, sest kõik need on mingil kujul kasutatavad või kohaldatavad sõjalisi tellimusi täitma ning sõjaaja majandust ise-loomustabki suuresti rinde varustamine. Kui 1941. aastal neid objekte põletati ja lasti õhku, siis nüüd saab seda kõike lisaks teha ka tagantjärele (või ka ettevaatavalt) rakettidega.

Jällegi on tegu sama loogikaga – teha vastasele territooriumi hõivamine ja selle hilisem haldamine võimalikult keerukaks, sest paralleelselt tuleb tegeleda hätta sattunud tsiviilelanikega. Tänapäevases mõistes (1941. aastal kaudsemalt) on tsiviiltaristu hävitamine aga otsene sõjakuritegu, sest põhjustab tihtipeale humanitaarkatastroofi, põgenikelaine jm, survestades vastast järeleandmisi tegema või alla andma. Vähemalt praeguses sõjas tundubki see olevat Venemaa üks eesmärke.

Kui eelnimetatu kohta võib veel kuidagigi väita, et see on n-ö sõjaline hädavajadus, siis sihiteadlikku elamukvartalite, lasteaedade, koolide ja haiglate pommitamist ei saa ka parema tahtmise juures nimetatud hädavajaduseks pidada. Kuid ka selles pole midagi uut. Näiteks II maailmasõja aegsed Saksa ja Jaapani linnade vaippommitamised olid kantud samast loogikast.

Kui ehk teadlik tsiviilkvartalite hävitamine välja jätta, iseloomustas kõik eelkirjeldatu seda, mis toimus 1941. aastal Eestis. Arvestades Venemaa traditsioonilisi sõjapidamise viise pole mõtet teha järeldusi ratsionaalse protestantliku eetika ja kapitalismivaimu alusel. Alati tuleb arvestada idamaistega, mis jätavad asjast kohati stiihilise mulje, ka siis, kui see on näiliselt organiseeritud tegevus. Ühelt poolt tehakse maani maha kõik, mis ette jääb, sõltumata selle otstarbest. Teiselt poolt jäävad õhku laskmata sillad, raudteejaamad, pumbamajad, rääkimata maha jäävatest varudest, laskemoonast, relvadest, tehnikast jm.

21 EKP KK ja ENSV RKN üleskutse töötavale rahvale 8. juulist 1941. – Kommunist, nr 164, 10. juuli 1941.

Olgu siia lõpetuseks toodud üks ilming 1941. aasta sõjasuvest. Üks esimesi korraldusi sõja puhkemise järel oli käsk asuda evakueerima vanglaid ja laagreid, kui see aga rinde liikumise tõttu võimatuks osutus, siis tuli vangid lihtsalt tappa. Seetõttu hakkasid niigi üle koormatud raudteed ummistama veel ka vangide ešelonid. Välja ei jõutud aga vedada kaugeleki mitte kõiki vange. Näiteks Ukraina lääneosas tapeti nii ametlikel andmetel 8789 vang, suuremad veresaunad viidi läbi Lvivis, Tarnopoli, Dubno, Lutski jm vanglas. Arvestades segadust ja korralagedust, mis sellega kaasas käis, jääbki tegelik tapetud vangide arv ilmselt selgusetuks.

Eestis võib vist 1941. aasta suvel ainsa eeskujulikult täidetud korraldusena nimetada just vangide evakueerimist. Tegu polnud siiski humaansusaktiga – Eesti oli Wehrmächti edasitungi kõrvalsuund ja jõudude vähesuse tõttu jäi rinne juuli esimesel poolel paariks nädalaks Kesk-Eestis seisma ning see võimaldas vangide põhimassi raudteel ja meritsi ära viia. Kuid samal ajal jäeti kümned tuhanded punaarmeeelased ja nõukogude aktiivi liikmed maha.

Kuid esines ka n-ö tööõnnetusi, kus vange ei jõutud põgenemisel kaasa võtta ja nad lasti lihtsalt maha. Näiteks Petseri vallutamise järel leiti arestikambrist, kloostri aiast ja mujalt 14 surnukeha. Pärnus süüdati 8. juulil 1941 enne põgenemist NKVD hooned. Miilitsamaja arestikambrites oli 32 arreteeritud, kes jõuti küll vabastada. Viljandi vangla õue kaevatud auku lasti maha 10 meest ja üks 14-aastane poiss, ühel haavatul õnnestus august välja ronida ja põgeneda. Sellised juhtumeid oli mujalgi. Suurim massimõrv viidi läbi vahetult enne taandumist Tartust, kui ööl vastu 9. juulit lasti vanglas maha 193 inimest. Suuremaid massihaudu leiti hiljem veel Saaremaalt: Kuressaare lossihoovist haud 90 inimese surnukehaga, lide külas 20 mõrvatuga, Salme vallas 25 mõrvatuga.

Tuues selle kõik tänasesse päeva, siis pole midagi muutunud. Ka Butša jt veresaunade taga võib näha osaliselt sama loogikat, et vange ei jõutud põgenemisel kaasa võtta või ei peetud seda vajalikuks ning nad lasti lihtsalt maha.

Eesti õnneks kui ka õnnetuseks on asuda ida ja lääne piiril, mistõttu on siit sajanditega üle käinud vallutajaid-rüüstajaid nii idast kui ka läänest. Selgemini eristuvad ehk sakslased ja venelased, esimesed XIII sajandist, teised mõnevõrra hilisemast ajast, kuid heldimusega pole põhjust meenutada ei ühtesid ega teisi, eriti veel XX sajandi sõdu silmas pidades. Ka nüüd on küllap siinmail kaitse planeerimise aluseks suuresti see, mida teeb Venemaa, kuid paraku ilmselt ka see, mida jätab tegemata Saksamaa.

Millised olid Venemaa plaanid Ukraina sõja planeerimisel, võib vaid oletada. Kindlasti polnud need sellised, nagu praegu on välja kukkunud. Ehk annab aeg sellele täpsema vastuse. Arvatakse polnud 2022. aastal Vene armee sõdurite massil mingit ettekujutust, mis „sõjaline eriope-ratsioon“ siis parasjagu algas ehk mille nimel üldse sõditakse. Siin ongi ehk suurim vahe Hitleri *Blitzkrieg*’iga, kus rollid olid praegusega võrreldes vahetunud: pealetungija oli motiveeritud ja teadis enam-vähem, mida ta teeb, ning kaitses olnute motivatsioon oli vähemalt alguses nõrk. Ajalugu on näidanud, et vähemalt tsiviilelanikkonda silmas pidades on taganev Vene armee olnud ohtlikumgi kui võidukas Vene armee ja midagi pole ajas muutunud. Kuid vaevalt ukrainlastelgi oli varasemale kogemusele tuginedes erilisi illusioone selle suhtes, kuidas asjad olema saavad.

837

100 aastat riigiõonestaja Viktor Kingissepa tabamisest ja mahalaskmisest

Aastal 2022 märkis Kaitsepolitseiamet 100 aasta möödumist saavutusest, millega Eesti vastu luure kirjutas end sõna otseses mõttes maailmakaardile.²² 3. mail 1922 tabati Tallinnas juhtiv Eesti põrandaalune kommunist, Nõukogude tšekist ja riigiõonestaja Viktor Kingissepp. Ülekuulamise ajal tundus ta olevat veendunud, et ta vahetatakse Venemaale välja. Läks siiski teisiti: välikohus mõistis ta salakuulamise, riigikorra kukutamiseks mässule õhutamise ja kaitsepolitseinikule vastuhaku eest surma ning otsus viidi umbes ööpäev hiljem täide.

Fotol on Viktor Kingissepp 3. mail 1922 Kaitsepolitseis. Tema pea kohal ripub seinal pilapilt, kuhu on kirjutatud: „Kõige Maade Nuuskurid Ühinegem ja Püüdke Viktor Kingsep kinni“.

Kingissepa mahalaskmisele järgnenud Nõukogude Venemaa protestide kulminatsiooniks sai ainulaadne žest – Narvast paarkümmend kilomeetrit ida poole jäävale Jamburgi linnale anti 17. mail 1922 Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee otsusega uueks nimeks Kingissepp (Кингисепп), seda nime kannab linn tänaseni (2018. aasta märtsis korraldas linnanõukogu rahvaküsitluse, et uurida, kas taastada linna endine nimi Jamburg – 40% oli poolt, 60% vastu).

Foto: Kaitsepolitsei, Rahvusarhiiv

22 Ivo Juurvee. 100 aastat luuret ja vastuluuret Eestis. Post Factum, 2018. Kingissepa tabamise operatsiooni detailidest loe täpsemalt ka Reigo Rosenthal ja Marko Tammingu raamatust „Sõda pärast rahu. Eesti eriteenistuste vastasseis Nõukogude luure ja põrandaaluste kommunistidega 1920–1924“, SE&JS, 2010.

Koostanud:
Jürgen Klemm

Toimetanud:
Jane Lepasaar, Urve Pirso ja Toomas Mattson

Disain:
Ain Kaldra, Andre Poolma (Iconprint)

Fotod ja illustratsioonid:
**Kaitsepolitsei ameti arhiiv; Rahvusarhiiv; Politsei- ja Piirivalveamet; Facebook; Telegram; VKontakte; YouTube;
Oleksi Samsonov, Global Images Ukraine, Getty Images; Taavi Sepp, AS Postimees Grupp; Rauno Volmar, Delfi Meedia AS**

Küljendus, trükk:
Iconprint OÜ

(trükis)
ISSN 2228-1789

(võrguväljaanne)
ISSN 2228-1797

12.04.2023